

SEÇKİLƏRİN MONİTORİNQİ VƏ DEMOKRATİYANIN TƏDRİSİ MƏRKƏZİ

Azərbaycan Respublikası Prezidentliyinə 15 oktyabr 2008-ci ildə keçirilən seçkilərin monitorinqinin nəticələrinə dair

YEKUN HESABAT

BAKI – YANVAR, 2009

Bu hesabatı Seçkilərin Monitorinqi və Demokratiyanın Tədrisi Mərkəzi (SMDT) Azərbaycan Respublikası Prezidentliyinə 15 oktyabr 2008-ci ildə keçirilən seçkilər üzrə Mərkəzi və Dairə Seçki Komissiyalarında qeydiyyatdan keçmiş müşahidəçilərin məlumatları əsasında hazırlayıb. Hesabatda həmçinin “Turan”, “Trend” İnformasiya Ajenlikləri, “Azərbaycan”, “Xalq”, “Zerkalo” qəzetləri, “Seçkilər” İnformasiya Mərkəzi və Repartyorların Azadlığı və Təklükəsizliyi İnstitutunun məlumatlarına istinad olunub.

© Hesabatdan istifadə olunarkən SMDT-yə istinad edilməsi zəruridir.

MÜNDƏRİCAT

I.XÜLASƏ	4
II.Giriş.....	6
III.SEÇKİQABAĞI SİYASİ MÜHİT.....	7
1) Siyasi durum.....	7
2) İnsan hüquqları və vətəndaş cəmiyyətinin vəziyyəti.....	8
3) Yerli və beynəlxalq müşahidəçiliyə təminat.....	9
IV. SEÇKİ SİSTEMİ ÜZRƏ HÜQUQİ MÜHİT.....	10
1) Seçki sistemi.....	10
2) Seçki Məcəlləsinin təkmilləşdirilməsi yönündə təşəbbüslər.....	11
3) Seçki Məcəlləsinə əlavə və dəyişikliklər.....	12
V. SEÇİCİ SİYAHILARININ VƏZİYYƏTİ.....	14
VI. SEÇKİLƏRİN İDARƏOLUNMASI.....	15
VII. NAMİZƏDLƏRİN İRƏLİ SÜRÜLMƏSİ VƏ QEYDİYYATLARI.....	17
VIII. SEÇKİQABAĞI TƏŞVİQAT KAMPANİYASI.....	20
1) seçkiqabağı təşviqatın aparılması.....	20
2) seçkiqabağı təşviqat kampaniyasında inzibati resurslardan istifadə.....	22
3) Təzyiqlər.....	23
4) Təşviqat materiallarının məhv edilməsi.....	23
5) Seçkiqabağı təşviqat kampaniyasının maliyyələşməsində şəffaflıq.....	23
IX. SEÇKİ GÜNÜ.....	24
1) Seçki günü müşahidə metodologiyası/müşahidəçilərin yerləşməsi.....	24
2) Seçki günü müşahidə.....	25
3) seçki məntəqələrinin açılması.....	25
4) seçki məntəqələrinin təşkili ilə bağlı ölkə üzrə ümumi vəziyyət.....	25
5) səsvermə prosesi.....	26
6) səslərin sayılması.....	27
X. RƏSMİ NƏTİCƏLƏR VƏ SEÇKİDƏN SONRA VƏZİYYƏT.....	32
1) Rəsmi nəticələr.....	32
2) Seçkidən sonra şikayətlər.....	33
3) Seçkidən sonra vəziyyət.....	33
XI. NƏTİCƏLƏR VƏ TÖVSIYYƏLƏR.....	34
XII. ƏLAVƏLƏR.....	36

I. XÜLASƏ

Seçkilərin Monitorinqi və Demokratiyanın Tədrisi Mərkəzi (SMDT) Azərbaycanda azad və ədalətli seçkilərin keçirilməsi, vətəndaş cəmiyyəti və demokratiyanın inkişafı sahəsində fəaliyyət göstərən qeyri-hökumət təşkilatıdır. SMDT 1 dekabr 2008-ci ildə qeydiyyatı ləğv edilmiş Seçki Monitorinq Mərkəzinin (SMM) təsisçiləri və üzvləri tərəfindən təsis edilib. Qeyd edək ki, 14 may 2008-ci ildə Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin qanunsuz iddiası əsasında Xətai rayon Məhkəməsi SMM-in qeydiyyatını ləğv edib.

SMM-in qeydiyyatı ləğv edildikdən sonra 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisi ilə bağlı SMM-ə daxil olan şəxslər Vətəndaşların Seçki Müşahidə Qrupu kimi fəaliyyət göstəriblər. Bu qrupun üzvləri (seçki mütəxəsisləri və hüquqşünaslar) Mərkəzi Seçki Komissiyasında qeydiyyatdan keçərək, seçici siyahılarının dəqiqləşdirilməsi prosesinin monitorinqi, seçki prosesinə yerli müşahidəçilərin hazırlanması və seçkinin uzunmüddətli və qısamüddətli müşahidəçiliyini nəzərdə tutan tədbirlər həyata keçiriblər.

15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisi Azərbaycan Respublikasının 125 seçki dairəsi üzrə yaradılmış 5359 seçki məntəqəsində keçirilib. Prezidentliyə namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatı prosesi 1 avqust 2008-ci ildə başlayıb və sentyabrın 5-də başa çatıb. MSK-nın 15 sentyabr 2008-ci ilə olan məlumatına görə, 21 nəfər MSK-dan imza vərəqələri götürüb və onların Prezidentliyə namizədlikləri MSK tərəfindən təsdiq edilib. İmzatoqlama kampaniyası dövründə MSK 3 nəfərin prezidentliyə namizədliyinə xitam verib. İmza vərəqələrini təqdim edən şəxslərdən 7 nəfər MSK-da prezidentliyə namizəd kimi qeydə alınıb, 3 nəfərin isə namizədliyinin qeydə alınmasından imtina edilib. İmza vərəqi təqdim etmiş digər 8 nəfər isə imza vərəqələrini müəyyən edilmiş vaxtda MSK-ya təqdim etməyiblər.

15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisi ilə bağlı Vətəndaşların Seçki Müşahidə Qrupu Uzunmüddətli müşahidəni ölkənin 125 seçki dairəsindən 98-də 83 nəfər fərdi qaydada qeydiyyatdan keçmiş uzunmüddətli müşahidəçi vasitəsi ilə həyata keçirib. Uzunmüddətli müşahidə 2008-ci ilin avqust ayından oktyabrın 14-dək aparılıb və milli səviyyədə həyata keçirilib. Həmin dövrdə aparılan müşahidələrin nəticələrinə dair 2 dəfə Aralıq hesabatlar hazırlanıb və yayılıb.

Seçki günü müşahidəçiliyini 123 seçki dairəsində təsadüfi seçim əsasında müəyyən olunmuş 840 seçki məntəqəsində 1680 nəfər müşahidəçi Səslərin Paralel Sayılması (SPS) metodologiyası əsasında həyata keçirib. SPS üzrə müşahidəçilər seçki məntəqələrinin təşkili və açılmasını, səsvermənin təşkili və səsəlin sayılması prosesini, həmçinin seçici fəallığını müşahidə ediblər.

SMDT 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisinə bu seçki prosesinin bütün mərhələləri nəzərə alınmaqla qiymət verməyə çalışıb. Çünki, seçki prosesinin heç bir aspekti və ya mərhələsi ayrıca müşahidə edilib qiymətləndirilə bilməz. Seçkinin bütün mərhələlərinə isə seçki qanunvericiliyinin vəziyyəti və seçki qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı şərait, seçkiqabağı siyasi mühit, seçkiqabağı təşviqat, səsvermə prosesi, səsəlin sayılması, səsvermənin nəticələrinin açıqlanması və seçki şikayətlərinin araşdırılması, o cümlədən yeni hökumətin formalaşmasını əhatə edən şərait daxildir.

SMDT 15 oktyabr 2008-ci il Prezident seçkilərində əvvəlki seçkilərlə müqayisədə seçici siyahılarının dəqiqləşdirilməsi, seçki məntəqələrinin təşkili və səsverməyə texniki hazırlıqla bağlı təkmilləşmələrin müşahidə olunmasını təqdir edərək bununla belə seçkinin bütün mərhələlərində ciddi qanun pozuntularının qeydə alındığını bildirir. Bu qanun pozuntuları əsasən inzibati resurslardan istifadə, seçki prosesinə kənar müdaxilələr, seçicilərin iradəsinə təzyiqlərlə bağlı olub. Eyni zamanda prezident seçkisdə ən ciddi çatışmazlıq seçicilərin seçki prosesinə zəif cəlb olunması, seçki mühitinin rəqabətsiz və alternativsizlik şəraitində baş tutması olub. Seçki günü isə ölkə üzrə seçki məntəqlərinin əksəriyyətində seçicilərin inzibati resurslardan istifadə olunmaqla seçki məntəqlərinə gətirilməsi və süni olaraq seçici fəallığının artırılması halları qeydə alınıb.

SMDT qeyd edir ki, müşahidə olunmuş bəzi təkmilləşmələrə baxmayaraq, ümumi seçki mühitində milli qanunvericiliyin və beynəlxalq standartların tələblərinə zidd olan ciddi pozuntular – seçki prosesinə kənar müdaxilələr, seçicilərin iradəsinə təzyiqlər və bərabərlik prinsipinin pozulması halları qeydə alınıb və bununla da 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisi azad və demokratik hesab oluna bilməz. Eyni zamanda bu seçki rəqabətsiz və alternativsizlik şəraitində, seçici fəallığının süni olaraq yaradılması nəticəsində baş tutaraq, Azərbaycan xalqının həqiqi iradəsini ifadə edən seçki olmayıb.

15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisi ərəfəsində seçki qanunvericiliyində yerli və beynəlxalq təşkilatların tövsiyələri əsasında mühüm demokratik təkmilləşdirilmənin aparılacağı gözlənilsə də, bu baş verməyib. Əksinə prezident seçkisinə 2 ay qalmış - 2 iyun 2008-ci ildə Seçki Məcəlləsinə edilən son əlavə və dəyişikliklər nəticəsində azad və ədalətli seçkilərin keçirilməsi üçün hüquqi imkanlar məhdudlaşdırılıb.

15 oktyabr 2008-ci ildə keçirilən prezident seçkisi ərəfəsində siyasi mühit azad və ədalətli seçkilərin keçirilməsinə normal şəraiti təmin etməyib. Seçki ərəfəsində sərbəst toplaşmaq azadlığı, söz və mətbuat azadlığı, habelə seçkilərdə iştirak edəcək bütün siyasi qüvvələr üçün bərabər fəaliyyət imkanları təmin edilməyib.

Müşahidəçilər prezidentliyə namizədliyin müdafiəsi üçün imzaların toplanması prosesində əvvəlki seçkilərdə baş vermiş qanun pozuntularını yenidən qeydə alıblar. Bu cür qanun pozuntularına əsasən inzibati resurslardan sui-istifadə və yerli icra orqanlarının seçiciləri imza verməyə məcbur etməsi aid olub. Bu mərhələdə həmçinin seçicilərin şəxsiyyət vəsiqələrini müxtəlif bəhanələrlə toplayaraq, onların iradəsindən kənar hər hansı bir namizədin xeyrinə imza toplanması üçün istifadə halları qeydə alınıb.

Müşahidəçilər seçqiqabağı təşviqat dövründə əvvəlki seçkilərdə müşahidə olunmuş qanun pozuntularını - seçqiqabağı təşviqatda inzibati resurslardan istifadə, namizədlərə bərabər imkanların yaradılmaması, namizədlərin təşviqat materiallarının məhv edilməsi və seçicilərə təzyiq hallarını qeydə alıblar. Seçqiqabağı təşviqat kampaniyasında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin iştirakı əvvəlki seçkilərdə olduğu kimi daha çox iqtidar namizədinin xeyrinə olub. Bununla da digər namizədlərin yazılı və elektron mediadan bərabər istifadə imkanları məhdudlaşılıb.

15 oktyabr 2008-ci il seçqiqabağı təşviqat prosesində 2003-cü il Prezident və 2005-ci il Parlament seçkiləri dövründə qeydə alınmış siyasi müzakirələr baş verməyib. Əvvəlki seçkilərin iştirakçıları olmuş əsas müxalif siyasi partiyaların 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkini boykot etməsi buna mühüm səbəb olub. Eyni zamanda prezidentliyə namizədlər arasında seçicilərlə seçki prosesinə cəlb edəcək siyasi müzakirələr və görüşlər baş verməyib. Namizədlər seçki kampaniyası dövründə seçicilərlə ictimai görüşləri və müzakirələri çox az sayda təşkil ediblər. Nəticədə 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisi rəqabətsiz və alternativsiz şəraitdə keçib və seçicilərin seçim imkanları məhdudlaşılıb.

Müşahidəçilər seçici siyahılarının dəqiqləşdirilməsi prosesinin monitorinqi zamanı seçicilər siyahısının bəzi seçki məntəqələrində qanunla müəyyən edilmiş vaxtda asılmadığını və ya bəzi seçki məntəqələrində seçici siyahılarının 6 noyabr 2005-ci ildə keçirilmiş parlament seçkilərindən sonra yenilənmədiyini müəyyən ediblər. Bununla yanaşı MSK seçicilərə öz adlarının seçici siyahılarında dəqiqləşdirilməsi və seçkidə iştirakla bağlı məhdudiyətsiz imkanlar yaradılmasına çalışılıb.

Seçki günü seçki məntəqələrinin təşkili və açılışı zamanı hüquqi-texniki təkmilləşmələr qeydə alınıb. Əksər seçki məntəqələri barmaqların boyanmasını yoxlayan ultrabənövşəyi lampalar və məlumat lövhələri ilə təchiz olunub. Müşahidələrə əsasən seçki günü seçki məntəqələrinin açılışı cüzi pozuntularla müşayiət olunub. Səsvermə prosesində qeydə alınmış qanun pozuntuları öz xarakterinə görə əvvəlki seçkilərdəki çatışmazlıqlardan fərqlənməyib. Ancaq əvvəlki seçkilərlə müqayisədə nisbətən az sayda - ölkə üzrə seçki məntəqələrinin 34 faizində qeydə alınmış bu cür qanun pozuntuları bir şəxsin bir-neçə dəfə səs verməsi, Yekun hesabat, Prezident seçkisi – 2008, SMDT, Azərbaycan

seçicilərin qrup halında məntəqəyə gətirilməsi, adı seçici siyahısında olmayan insanların səsvermədə iştirakı, seçki bülletenlərinin topa halında qutulara atılması, səsvermənin nəticələrinin düzgün və açıq hesablanmaması ilə bağlı olub. Seçki günü milli seçici fəallığı barədə rəsmi məlumatlar ciddi şübhə doğuraraq, seçki məntəqələrinin 70 faizində seçici fəallığının süni olaraq şişirdildiyi qeydə alınıb.

Seçki prosesində aşkarlığın təmin olunması əsasən məhdudiyətlərlə müşayiət olunub. MSK-da namizədlərin verdiyi imza vərəqələrinin yoxlanılmasında əksər hallarda aşkarlıq təmin edilməyib. Seçki gününün sonunda isə bəzi seçki məntəqələrində səsvermənin nəticələrinə dair protokollar ictimaiyyətə açıqlanmayıb. Seçki prosesi həmçinin müstəqil müşahidəçilərə təzyiqlərlə müşayiət olunaraq, seçkilərin aşkarlığı ilə bağlı mövcud hüquqi-siyasi məhdudiyətləri ortaya qoyub. Belə ki, seçki ərafəsi və seçki günü MSK-da qeydiyyatdan keçmiş müşahidəçilərə qarşı ciddi təzyiqlər qeydə alınıb. Əsasən yerli icra hakimiyyətləri tərəfindən baş verən bu təzyiqlərin nəticəsi olaraq, 120-dən çox müstəqil müşahidəçi seçki günü müşahidəçilik etməkdən çəkinib.

Ümumiyyətlə, seçkilər ərafəsi və seçkilər dövründə Mərkəzi Seçki Komissiyasının fəaliyyətində nəzərə çarpan texniki təkmilləşmə qeydə alınıb. Xüsusən də seçici siyahılarının dəqiqləşdirilməsi və yerli müşahidəçilərin akkreditasiyası ilə bağlı MSK-nın nümayiş etdirdiyi səylər təqdir edilə bilər. Bununla yanaşı seçki komissiyaları seçkinin bütün mərhələlərində baş vermiş kobud qanun pozuntularına – seçki prosesinə kənar müdaxilə, inzibati resurslardan istifadə və seçicilərin iradəsinə təzyiqlər hallarına adekvat reaksiya verə bilməyib. Məntəqə və Dairə Seçki Komissiyalarının isə seçki günü əsasən yerli icra hakimiyyəti orqanlarının birbaşa və ya dolayısı nəzarəti altında fəaliyyət göstərdiyi qeydə alınıb və bu cür vəziyyət ötən seçkilərdən fərqlənməyib.

Seçkidən sonra 579 seçki məntəqəsində olan yekun protokollarla MSK-nın rəsmi məlumatlarının müqayisəsi aparılıb. Müqayisənin nəticələrinə görə, seçki məntəqələrinin 90%-də səsli sayılması dəqiq protokollarda öz əksini tapıb. Bununla belə Məntəqə Komissiyalarından daxil olmuş bəzi yekun protokollarla MSK-nın rəsmi nəticələri arasında uyğunsuzluq və ziddiyyət mövcuddur. Bu fərqlər isə hər bir seçki məntəqəsi üzrə səsvermədə iştirak edənlərin ümumi sayı, etibarlı səsli sayı və ilk yerləri tutan namizədlərə verilən səsli sayında müəyyən olunub.

SMDT hesab edir ki, 15 oktyabr 2008-ci ildə keçirilmiş prezident seçkisində Azərbaycan xalqının əsl iradəsini ifadə etmək üçün əlverişli siyasi mühit olmayıb və daxili siyasi münasibətlərdəki gərginlik aradan qalxmayıb. Bu cür vəziyyəti aradan qaldırmaq üçün SMDT siyasi hakimiyyətin ölkədə siyasi etimad yarada biləcək ciddi tədbirlər həyata keçirməsini, xüsusilə seçki qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi, seçki hüquqlarının pozulmasına görə məsuliyyət daşıyan şəxslərin cəzalandırılması, sərbəst toplaşmaq azadlığı, söz və mətbuat azadlığı, vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı, habelə yerli seçki müşahidəçiliyinə təminat yaradan dəyişikliklər həyata keçirməsini zərur sayır.

II. GİRİŞ

Seçkilərin Monitorinqi və Demokratiyanın Tədrisi Mərkəzi (SMDT) Azərbaycanda azad və ədalətli seçkilərin keçirilməsi, vətəndaş cəmiyyəti və demokratiyanın inkişafı sahəsində fəaliyyət göstərən qeyri-hökumət təşkilatıdır. SMDT-ni qeydiyyatı ləğv edilmiş Seçki Monitorinq Mərkəzinin (SMM) təsisçiləri və üzvləri 1 dekabr 2008-ci ildə təsis ediblər. Qeyd edək ki, 14 may 2008-ci ildə Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin qanunsuz iddiası əsasında Xətai rayon Məhkəməsi SMM-in qeydiyyatını ləğv edib.

SMDT-in təsisçiləri və üzvləri 2001-2008-ci illərdə SMM-in nəzdində əlavə və təkrar parlament seçkilərini, 24 avqust 2002-ci ildə keçirilən referendumu, 15 oktyabr 2003-cü ildə keçirilən prezident, 17 dekabr 2004-cü ildə keçirilən bələdiyyə və 6 noyabr 2005-ci ildə keçirilən parlament seçkilərinin müşahidəsi üzrə proqramlarda iştirak ediblər. Bununla yanaşı, SMDT təsisçiləri SMM-in üzvü olduğu Seçkilərin Monitorinqi Təşkilatlarının Avropa Şəbəkəsinin və ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosunun Müşahidə Missiyaları

tərkibində Albaniya, Belarus, Türkiyə, Ukrayna, Gürcüstan, Qırğızıstan və Qazaxstanda keçirilən Prezident, Parlament seçkiləri və Referendumu müşahidə ediblər.

SMM-in qeydiyyatı ləğv edildikdən sonra 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisi ilə bağlı SMM-ə daxil olan şəxslər Vətəndaşların Seçki Müşahidə Qrupu kimi fəaliyyət göstərirlər. Bu qrup (bura daxil olan seçki mütəxəssisləri və hüquqşünaslar) seçici siyahılarının dəqiqləşdirilməsi prosesinin monitorinqini, seçki prosesinə yerli müşahidəçilərin hazırlanması və seçkinin uzunmüddətli və qısamüddətli müşahidəçiliyini nəzərdə tutan proqram həyata keçirib. Bu proqram ATƏT-in Bakı ofisi, ABŞ Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi, ABŞ Beynəlxalq Əlaqələr üzrə Milli Demokratiya İnstitutu (MDİ), Böyük Britaniya səfirliyi və German Marşal Fondunun maddi-texniki dəstəyi ilə həyata keçirilib.

15 oktyabr 2008-ci il Prezident seçkisi ilə bağlı Vətəndaşların Seçki Müşahidə Qrupu (keçmiş SMM) 12 nəfər işçi heyət, 16 nəfər bölgə nümayəndəsi, 83 nəfər seçki dairəsi koordinatoru və 1680 nəfər müşahidəçi vasitəsilə seçkiqabağı və seçki günü monitorinqi həyata keçirib.

Prezident seçkisinin vaxtı rəsmi elan olunduqdan sonra Uzunmüddətli müşahidə ölkənin 125 seçki dairəsindən 98-də 83 nəfər fərdi qaydada qeydiyyatdan keçmiş uzunmüddətli müşahidəçi vasitəsilə həyata keçirilib. Uzunmüddətli müşahidə 2008-ci ilin avqust ayından oktyabrın 14-dək aparılıb. Həmin dövrdə aparılan müşahidələrin nəticələrinə dair ¹2 dəfə Aralıq hesabat hazırlanıb.

Seçki günü monitorinqə hazırlıqla bağlı ölkə üzrə 1836 nəfərə hüquqi-texniki yardım göstərilərək, onların Mərkəzi və dairə seçki komissiyalarında müşahidəçi kimi qeydiyyatına kömək edilib. Qeydiyyatdan keçmiş müşahidəçilərə ölkə üzrə 94 təlim keçirilib və onlardan 1680 nəfər seçki günü qısamüddətli müşahidəçi olub.

SMDT ilə əməkdaşlıq etmiş 1680 nəfər müstəqil müşahidəçi seçki günü Səslərin Paralel Sayılması (SPS) metodologiyası əsasında müşahidə aparıb. Bu statistik metodologiya üzrə bütün ölkəni təmsil edən təsadüfi seçilmiş seçki məntəqələrində müşahidəçilər yerləşdirilir. Bu sınımlı metodologiya dünyanın bir çox ölkələrində həqiqi seçkiləri keçirmək və seçicilərin hüquqlarını müdafiə etmək üçün istifadə olunub.

Müşahidəçilər gün ərzində 5 dəfə – seçki məntəqəsinin açılması, səsvermə, səslərin sayılması və seçici fəallığı üzrə monitorinqin nəticələrini Bakıda yerləşən Baş Məlumat Mərkəzinə təqdim ediblər. Sonradan müşahidəçilərin verdiyi məlumatlar onların təqdim etdiyi Müşahidə Anketləri, Hüquq pozuntusu üzrə Akt Formaları və seçki məntəqəsində səsvermənin nəticələrinə dair protokollarla tutuşdurularaq dəqiqləşdirilib. Seçki günü müşahidənin nəticələri təsadüf şəklində 123 seçki dairəsi üzrə seçilmiş seçki məntəqələrinin 80%-dən gəlmiş hesabatlarla əsaslanır.

SMDT-nin mütəxəssisləri 123 seçki dairəsi üzrə təsadüfi seçilmiş 840 seçki məntəqəsindən daxil olmuş 771 nüsxə müşahidə anketi, qanun pozuntularına dair 452 nüsxə akt (bəzi sənədlər mükəmməl tərtib olunmadığı üçün istifadə olunmayıb) və 579 seçki məntəqəsindən olan yekun protokol əsasında seçki günü 3 mərhələnin – seçki məntəqəsinin təşkili və açılması, səsvermə və səslərin sayılması proseslərini təhlil edib.

III. SEÇKIQABAĞI SİYASİ MÜHİT

1) Siyasi durum

Azərbaycan Respublikasında son seçkilərdən (sonuncu dəfə 6 noyabr 2005-ci ildə parlament seçkiləri keçirilib) 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisinədək olan müddətdə siyasi fəaliyyət imkanları ciddi şəkildə pisləşib. Belə ki, bəzi müxalif siyasi partiyaların Bakı şəhərinin mərkəzi və ölkənin bölgələrindəki strukturları

¹ Birinci Aralıq Hesabat 26 sentyabr 2008-ci ildə, ikinci Aralıq hesabat isə 10 oktyabr 2008-ci ildə yayılıb. Yekun hesabat, Prezident seçkisi – 2008, SMDT, Azərbaycan

yerləşdikləri ofislərdən çıxarılıb, ictimai-siyasi yığıncaqlar və ya dinc aksiyalar keçirmək hüquqları məhdudlaşdırılıb.

Xatırladaq ki, Azərbaycan Respublikasında prezident seçkisi müstəqillik dövründə 4 dəfə (7 iyun 1992-ci il, 3 oktyabr 1993-cü il, 11 oktyabr 1998-ci il və 15 oktyabr 2003-cü il) keçirilib. Son 10 ildə keçirilən prezident seçkisinin heç birini, o cümlədən 2000-ci il və 2005-ci il parlament seçkilərini ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosunun Beynəlxalq Müşahidə missiyaları, habelə yerli müstəqil müşahidəçilər azad, ədalətli və demokratik hesab etməyiblər.

15 oktyabr 2003-cü ildə keçirilən prezident və 6 noyabr 2005-ci ildə keçirilən parlament seçkiləri yerli və beynəlxalq müşahidələrin nəticələrinə görə,² kobud qanun pozuntuları şəraitində baş tutaraq, azad və ədalətli olmayıb. Hər iki seçkinin hüquqi bazasını təşkil edən qanunlar nisbətən azad və ədalətli seçkilərin keçirilməsi üçün imkanlar yaratsa da, bu imkanlardan istifadə edilməyib və nəticədə bu seçkilərin nəticələri ölkədə siyasi münasibətləri daha da gərginləşdirib.

15 oktyabr 2003-cü ildə keçirilmiş prezident seçkisindən sonra müxalifətdən olan «Bizim Azərbaycan» Seçki Bloğunun namizədi və Müsavat Partiyası başqanı İsa Qəmbərin tərəfdarlarına qarşı təqiblər baş verib, bəzi seçki fəalları həbs edilib. Qeyd edək ki, MSK-nın rəsmi nəticələrinə görə, bu seçkidə Müsavat Partiyası başqanı İsa Qəmbər ikinci yeri (13 faiz) tutub. Yeni Azərbaycan Partiyasının namizədi İlham Əliyev böyük səs üstünlüyü ilə (76 faiz) prezident seçilib.

6 noyabr 2005-ci ilin parlament seçkiləri əsasən iqtidarda olan Yeni Azərbaycan Partiyası, müxalifətdə olan “Azadlıq” siyasi partiyalar bloku (Müsavat, Xalq Cəbhəsi və Demokrat partiyaları), Liberal Partiya və «Yeni Siyasət» (YeS) Seçki blokunu (Milli İstiqlal, Liberal və Sosial-Demokrat partiyaları) təmsil edən siyasi qüvvələrin rəqabəti şəraitində keçib. Qeyd edək ki, bu siyasi bloklarla yanaşı ölkədə nüfuzu olan bitərəf ziyalıların deputatlığa namizəd kimi seçkilərə qatılması ciddi rəqabətə təkan verib.

15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisindən bir neçə ay öncə müxalifətdə olan “Azadlıq” siyasi partiyalar bloku (Liberal, Xalq Cəbhəsi və Vətəndaş İnkişafı partiyaları) seçkilərdə iştirak etməyəcəyini bəyan edib. Bundan sonra Seçki Məcəlləsinə və “Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında” qanuna edilən dəyişikliklərə istinad edərək, bir neçə siyasi partiyanın lideri – Müsavat, Milli İstiqlal və Demokrat partiyaları, habelə Azərbaycan Naminə İctimai Forumun rəhbəri Eldar Namazov seçkilərdə iştirak etməmək qərarına gəlib. Bu partiyalar və təşkilatlar 2003-cü il Prezident və 2005-ci il Parlament seçkilərinin əsas iştirakçıları olub və Azərbaycanda əsas müxalifət partiyalarını təşkil edirlər.

2) İnsan hüquqları və vətəndaş cəmiyyətinin vəziyyəti

15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisi ərəfəsində insan hüquqlarının müdafiəsi və vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı ilə bağlı ciddi irəliləyişlər baş verməyib, əksinə insan hüquqlarına təminatla bağlı daha ciddi problemlər qeydə alınıb.

Yerli hüquq müdafiə təşkilatlarının siyasi məhbus hesab etdiyi 50 nəfərdən artıq şəxs, o cümlədən “Yeni Fikir” Gənclər Hərəkatının sədri Ruslan Bəşirli, keçmiş nazirlər – Fərhad Əliyev və Əli İnsanov, satirik jurnalist Mirzə Sakit (Zahidov), “Gündəlik Azərbaycan” qəzetinin baş redaktoru Eynulla Fətullayev və “Azadlıq” qəzetinin baş redaktoru Qənimət Zahidin prezident seçkisi ərəfəsində azad olunması söyləri uğursuz olub. Prezident seçkisi ərəfəsində həmçinin 2 mart 2005-ci ildə qətlə yetirilmiş jurnalist Elmar Hüseynovun (rusdilli «Monitor» jurnalının baş redaktoru) qatilləri hələ də müəyyən olunaraq həbs edilməmiş qalıb.

Azərbaycanda məhkəmə-hüquq islahatlarının aparılması Avropa Şurasının əsas tələblərindən olsa da, yerli QHT-lərin bu istiqamətdə söyləri nəticə verməyib. Müşahidələr göstərir ki, ölkədə müstəqil və təkml məhkəmə hakimiyyətinin formalaşdırılması üçün hakimlərin attestasiyasının demokratik qaydalar əsasında tənzimlənməsi və vəkillik institutunun beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması başlıca şərtidir.

² Seçki Monitoring Mərkəzinin və ATƏT/DTİHB-nin müvafiq seçkilərə dair hesabatları
Yekun hesabat, Prezident seçkisi – 2008, SMDT, Azərbaycan

Sərbəst toplaşmaq azadlığının təmin olunması sahəsində 2005-ci ilin parlament seçkilərindən sonra yaranmış məhdudiyyətlər aradan qalxmayıb. Prezident seçkiləri keçirilənədək ölkədə müxalifət partiyalarına yürüş və digər etiraz aksiyaları keçirməyə icazə verilməyib. Seçki öncəsi paytaxt Bakı şəhərinin mərkəzindən kənarında yerləşən keçmiş «Bibiheybət» qəsəbəsində aksiyalar keçirməyə icazə verilib.

Qeyd edək ki, 30 may 2008-ci ildə “Sərbəst toplaşmaq azadlığı haqqında” qanuna əlavə və dəyişikliklər edildi. Bu qanuna edilən bəzi əlavə və dəyişiklikləri yerli və beynəlxalq təşkilatlar müsbət qiymətləndirsə də, SMDT hesab edir ki, bu müddəalar sərbəst toplaşmaq azadlığının təmin olunması yönündə problemləri aradan qaldırmayıb. Məsələn, 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisi ərəfəsi və dövründə sərbəst toplaşmaq azadlığına olan məhdudiyyətlər aradan qalxmayıb. Eyni zamanda bu qanundakı bəzi müddəalar onun tətbiqi zamanı yerli icra hakimiyyətlərinə sui-istifadə imkanları yaradıb. Belə ki, qanun etiraz aksiyası ilə bağlı icra hakimiyyətinin məlumatlandırılmasını mahiyyətcə icazə xarakterli nəzərdə tutur. Eyni zamanda sərbəst toplaşmaqla bağlı müraciətlərin təmin edilməməsinin əsasları konkret və aydın deyil. Bununla da, qanunun bəzi normalarının tətbiqində ikili yanaşma üçün şərait yaranır. Eyni zamanda toplantılar üçün müəyyən edilmiş məhdudiyyətlərin məqsədləri aydın deyil və bu məhdudiyyətlərin zəruriliyi dəqiq əsaslandırılmayıb.

Prezident seçkisi kampaniyası dövründə müxtəlif siyasi partiyaların nəzərdə tutduğu dinc etiraz aksiyalarının qarşısı alınıb. Məsələn, Milli İstiqlal Partiyası və Müsavat Partiyasının Bakı şəhərində dinc etiraz aksiyası keçirməklə bağlı müraciətləri təmin olunmayıb. Eyni zamanda həm ölkə paytaxtı Bakıda, həm də əyalətlərdə seçkilərlə bağlı ictimai müzakirələrin keçirilməsi məhdudlaşdırılıb. Paytaxt Bakıda bu cür ictimai müzakirələri keçirmək üçün yerlərin sayı süni olaraq azaldılıb. Əyalətlərdə isə əsasən yerli icra hakimiyyətləri bu cür toplantılara icazə verməyib.

3) Yerli və beynəlxalq müşahidəçilərin fəaliyyətinə təminat

Mərkəzi Seçki Komissiyasının (MSK) prezident seçkisdən öncə yaydığı məlumata görə, ölkədə seçki gününədək 50 min nəfər yerli, 1250 nəfər isə xarici (beynəlxalq) müşahidəçi seçki komissiyalarında akkreditə olunub.

2 oktyabr 2008-ci ildə MSK prezident seçkisdə Çıxışda Sorğu keçirməklə bağlı Azərbaycanda Vətəndaş Cəmiyyətinin İnkişafına Yardım Assosiasiyasının, “ELS” Müstəqil Araşdırmalar Mərkəzinin, “Vətəndaş Cəmiyyəti Uğrunda” Müstəqil Məsləhət və Yardım Mərkəzinin və “RƏY” Monitoring Mərkəzinin müraciətlərinə baxaraq, həmin qurumların qeydə alınması barədə qərar verib. Ancaq MSK seçki günü Çıxışda Sorğu keçirmək istəyən “Sumqayıt Gənclərinin Hüquqi Maarifləndirməsi” Birliyinin ərizəsini təmin etməyib. Buna səbəb kimi həmin birliyin təqdim etdiyi sənədlərin qaydasında olmaması göstərilib. Ancaq bu QHT MSK-nın qərarını əsassız hesab edərək, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinə şikayət edib. Məhkəmə işə baxaraq MSK-nın qərarını qüvvədə saxlayıb. İctimai Birlik Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin qərarından Ali Məhkəməyə şikayət verib və sonuncu instansiya əvvəli məhkəmə qərarını qüvvədə saxlayıb.

15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisinə 3 ay qalmış (14 may 2008-ci il) Ədliyyə Nazirliyinin iddiası əsasında Xətai rayon Məhkəməsi Azərbaycanda ən təcrübəli və bitərəf yerli müşahidə təşkilatı olan Seçki Monitoring Mərkəzinin (SMM) qeydiyyatını ləğv edib. Ədliyyə Nazirliyinin iddiasında a) SMM-in təsis sənədlərində məlumatların qeyri-müəyyən olması; b) SMM-in hüquqi ünvanının dəyişdirilməsi barədə məlumatın Ədliyyə Nazirliyinə bildirilməməsi; c) SMM-in Azərbaycan Respublikasının 8 şəhərində yerləşən nümayəndəlikləri barədə məlumatların dövlət reyestrinə daxil edilməməsi bu təşkilatın qeydiyyatının ləğvi üçün əsas kimi göstərilib. Ancaq SMM nümayəndələri Ədliyyə Nazirliyinin iddiasını əsassız hesab edərək, iddiada göstərilən halların baş vermədiyini, həmçinin bu iddianı ölkədə vətəndaşların birləşmək hüququnun pozulması kimi qiymətləndirib.

Təşkilat bununla bağlı Bakı Apellyasiya Məhkəməsinə şikayət etsə də, onun qeydiyyatı indiyədək bərpa olunmayıb. Əksinə təşkilatın keçmiş könüllülərinə qarşı, onların fərdi qaydada MSK-da qeydiyyatdan keçmiş müşahidəçilər olmalarına baxmayaraq yerli və mərkəzi icra hakimiyyəti strukturları səviyyəsində təzyiqlər olub.

Yekun hesabat, Prezident seçkisi – 2008, SMDT, Azərbaycan

Belə ki, təşkilatın Bakı, Xaçmaz, Cəlilabad, Ağcabədi, Göyçay və Ağdamda olan keçmiş könüllüləri yerli icra hakimiyyəti strukturlarının nümayəndələri tərəfindən hədələnilib. Eyni zamanda SMM-ə mənsub www.emc-az.org və www.smm-az.org İnternet ünvanlarına Azərbaycan Respublikası ərazisində internet serverlərində giriş məhdudlaşdırılıb. Prezident seçsinə 2 gün qalmış hakimiyyət yönü QHT - Azərbaycanda Vətəndaş Cəmiyyətinin İnkişafına Yardım Assosiyasiyası (AVCIYA) nümayəndəsi vasitəsilə APA agentliyi, Lider və İctimai televiziyalarda dəfələrlə SMM-in üzvü olmuş şəxslərin müstəqil müşahidəçilik fəaliyyəti pislənilib.

Seçki günündən əvvəl 43 seçki məntəqəsinə getmək istəyən və təlim keçmiş 86 bitərəf müşahidəçi təzyiqlərə görə müşahidəçilikdən imtina edib. Müşahidəçilərə bu cür təzyiqlər əsasən Xaçmazda baş verib. Nəticədə Xaçmaz bölgəsində təzyiqlərə görə müşahidəçilərin böyük əksəriyyəti seçki ərəfəsində müşahidəçilikdən imtina edib. Ağcabədi rayonunda da müşahidəçilərə qarşı analoji hadisə baş verib. Akkreditasiyası olan bitərəf müşahidəçilərə seçki günü müşahidəçiliyi davam etdirməyə imkan verilməməsi halları üzrə qanun pozuntusu 10 dəfə baş verib.

Seçki günündən əvvəl, Bakı Dövlət Universiteti, Tibb Universiteti, Azərbaycan Beynəlxalq Universiteti və Pedaqoji Universitetin tələbələri olan və əvvəllər SMM ilə əməkdaşlıq etmiş müşahidəçilərə universitet rəsmiləri təzyiqlər ediblər. Cəlilabad və Gəncədə də tələbələrə oxşar təzyiqlər göstərilməsinə rast gəlinib. Bu bölgələrdə olan tələbələrdən seçki günü müşahidəçi kimi fəaliyyət göstərməmək tələb olunub.

34 sayılı Xətai ikinci seçki dairəsinin 14 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olan Dərya Hacıyevi MnSK üzvləri seçki məntəqəsindən kənarlaşdırıblar. MnSK üzvləri müşahidəçiyə SMM-lə əməkdaşlıq etdiyi üçün seçki məntəqəsini tərk etməli olduğunu bidiriblər. MnSK üzvləri həmçinin müşahidəçinin müşahidə sənədlərini, o cümlədən qanun pozuntusu barədə tərtib etdiyi bütün aktları əlindən alaraq cırıblar.

Azərbaycan hökumətinin dəvəti ilə ölkədə 2 böyük beynəlxalq müşahidə missiyası – ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosunun (DTİHB) və MDB İcraiyyə Komitəsinin Müşahidəçiləri fəaliyyət göstərib.

1 sentyabr 2008-ci ildə ATƏT DTİHB-in prezident seçkisi ilə bağlı 40 nəfər heyətlə Uzunmüddətli müşahidə Missiyası fəaliyyətə başlayıb. Missiya seçki gününədək 2 dəfə Aralıq hesabat hazırlayaraq ictimaiyyətə təqdim edib.

ATƏT DTİHB Avropa Parlamenti və Avropa Şurası Parlament Assambleyası ilə birgə Beynəlxalq Müşahidə Missiya təşkil edərək seçki günü ölkənin 124 seçki dairəsi üzrə Qısamüddətli müşahidəni həyata keçirib.

Qeyd edək ki, seçki günü MDB İcraiyyə Komitəsinin və Türkiyədən dəvət olunmuş, ancaq hər hansı beynəlxalq seçki müşahidəçiliyi metodologiyasına malik olmayan «Mərmərə Qrupu»nun müşahidəçiləri monitorinq həyata keçiriblər.

IV. SEÇKİ SİSTEMİ ÜZRƏ HÜQUQİ MÜHİT

1) Seçki sistemi

Hüquqi-siyasi sisteminə görə prezidentli respublika olan Azərbaycanda dövlət hakimiyyətinin bölünməsi 3 orqan – Prezident (icraedici), Məhkəmə (nəzarət) və Milli Məclis (qanunverici - parlament) arasında müəyyən olunur. Ölkədə yerli idarəetmə orqanları – bələdiyyələrə, prezident və parlamentə seçkilər hər 5 ildən bir keçirilir.

Azərbaycan Respublikasında seçkiləri Mərkəzi, Dairə və Məntəqə seçki komissiyaları keçirir. Seçki komissiyalarının 1/3 üzvü deputatları parlamentdə çoxluq təşkil edən partiyayı, 1/3 üzvü heç bir siyasi partiyayı təmsil etməyən deputatları, 1/3 üzvü isə parlamentdə azlıq təşkil edən partiyaları təmsil edir. Müstəqil deputatları təmsil edən 2 namizəddən biri Milli Məclisdə çoxluq təşkil edən partiyanın, digəri isə Milli Məclisdə azlıq təşkil edən partiyanın nümayəndələri ilə razılaşdırılır.

15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkilərində müxalifətdə olan və parlamentdə azlıq təşkil edən Müsavat Partiyası seçki komissiyalarına nümayəndələrini təqdim etməyib. Partiya rəsmiləri bunu seçki komissiyalarının Yekun hesabat, Prezident seçkisi – 2008, SMDT, Azərbaycan

əsas siyasi partiyaların bərabər təmsilçiliyi əsasında formalaşmaması ilə əsaslandırır. Nəticədə isə yuxarı və aşağı seçki komissiyaları az sayda tərkibdə fəaliyyət göstərib.

Azərbaycan Respublikasında seçkilər ölkə üzrə mövcud olan 125 seçki dairəsi və onların əhatə etdiyi seçki məntəqələrində keçirilib. 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisi zamanı 5359 seçki məntəqəsi fəaliyyət göstərib.

2) Seçki Məcəlləsinin təkmilləşdirilməsi yönündə təşəbbüslər

2003-cü ildən indiyədək Azərbaycan Respublikasının üzvü olduğu Avropa Şurası və ATƏT-in müvafiq strukturları, o cümlədən ölkədə fəaliyyət göstərən yerli ictimai-siyasi təşkilatlar dəfələrlə Seçki Məcəlləsinin təkmilləşdirilməsi, həmçinin azad seçkilərlə bağlı beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması yönündə tövsiyələr irəli sürüblər. Ancaq Seçki Məcəlləsi 2003-cü ildə qəbul edilərkən, habelə bundan sonrakı müddətdə seçki komissiyalarının tərkibinin təşkili, seçki hüquqlarının pozulmasından şikayətlərin verilməsi, yerli müşahidəçiliyə məhdudiyətlər və digər prosedur qaydalara dair bir çox yerli və beynəlxalq təşkilatların təklifləri nəzərə alınmayıb.

Seçki Məcəlləsi qəbul olunduqdan sonra ona bir sıra əlavə və dəyişikliklər edilsə də, bu dəyişikliklər əsasən prinsipal əhəmiyyət daşıyan məsələləri əhatə etməyib. Məsələn, ATƏT/DTİHB və AŞ VK 2003-cü il ərzində Seçki Məcəlləsi ilə bağlı 2 dəfə birgə, bir dəfə isə AŞ VK ayrıca rəylə çıxış edib. Eyni zamanda 15 oktyabr 2003-cü ildə keçirilmiş prezident seçkilərinin müşahidələrinin nəticələrinə dair ATƏT/DTİHB Yekun hesabatında seçki qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsini zəruri edən qiymətləndirmə yer alıb.

2004-2005-ci illərdə isə ATƏT/DTİHB və AŞ VK-nın ekspertləri Seçki Məcəlləsinə əlavə və dəyişikliklərinə dair 5 dəfə birgə rəylə çıxış ediblər.

Son 5 ildə keçirilən seçkilərin monitorinqini aparan yerli və beynəlxalq təşkilatlar³ dəfələrlə Azərbaycan Respublikasında azad və demokratik seçkilərin keçirilməsi üçün mövcud seçki qanunvericiliyinə müxtəlif istiqamətlər üzrə əlavə və dəyişikliklərin edilməsini təklif ediblər. Məsələn, SMM Seçki Məcəlləsinə 2003-2007-ci illərdə aşağıdakı istiqamətlər üzrə təkmilləşdirilmənin edilməsini təklif edib:

• Seçki komissiyalarının tərkibinin formalaşması və seçki idarəçiliyi

Mövcud Seçki Məcəlləsi Mərkəzi Seçki Komissiyası, Dairə Seçki Komissiyası və Məntəqə Seçki Komissiyalarının ölkə parlamentində təmsil olunan siyasi partiyalar və bitərəf deputatların iştirakı əsasında yaradılmasını nəzərdə tutur. Ancaq bu qayda üzrə seçki komissiyalarının formalaşmasında siyasi partiyaların bərabər təmsilçiliyi əsas götürülmür və seçki komissiyaları bitərəf deyil, hakimiyyətdə olan siyasi partiyanın bütün səviyyəli seçki komissiyalarında üstünlüyü şəraitində fəaliyyət göstərir. Nəticədə əksər seçki komissiyalarının seçki prosesində qarşıduran siyasi qüvvələrə münasibətdə tərəfliliyi, həmçinin mərkəzi və yerli icra hakimiyyətlərindən asılılığı ortaya çıxır.

Seçki komissiyalarının idarə olunması ilə bağlı narahatlıq yaradan hallara isə seçki komissiyalarının işində aşkarlığın, peşəkarlığın, qarşılıqlı etimad və məsuliyyətliliyinin təmin olunmaması ilə bağlı məsələlər daxildir. Çünki, bu halların mövcudluğu seçki komissiyalarının müstəqil və səmərəli fəaliyyətinə mühüm əngəllər sırasındadır.

• Yerli müşahidəçilərin qeydiyyatı və müşahidəçilərin səlahiyyətləri

Hazırkı Seçki Məcəlləsi seçkilərdə müşahidəçilik missiyasını həyata keçirmək istəyində olan qeyri-hökumət təşkilatları, namizədlər və seçki blokları ilə yanaşı onların adından müşahidəçi olmaq istəyən hər bir vətəndaşın da Mərkəzi Seçki Komissiyasında (MSK) akkreditə olunmasını tələb edir. Ancaq təcrübə göstərir ki, MSK-da QHT, namizəd və ya seçki blokunun akkreditasiyadan keçməsi onun adından müşahidəçi kimi çıxış etmək istəyən bütün vətəndaşlar üçün yetərli ola bilər və onların akkreditasiyası üçün əlavə zərurət yaratmır.

³ yerli QHT – Seçki Monitorinq Mərkəzi, Avropa Şurası Venesiya Komissiyası, ATƏT/DTİHB Yekun hesabat, Prezident seçkisi – 2008, SMDT, Azərbaycan

Yerli müşahidəçiliklə bağlı digər hüquqi məhdudiyyət müşahidəçi vəsiqəsi üçün vətəndaşın ərizəsinə fotosəkilin əlavə olunması tələbidir. Əslində Seçki Məcəlləsinə görə müşahidəçi vəsiqəsi şəxsiyyəti təsdiq edən sənədlə birgə təqdim edildikdə etibarlı hesab edilir və buna görə də fotosəkillərə ehtiyac qalmır.

• **Seçki hüquqlarının pozulmasından şikayət qaydalarının təkmilləşdirilməsi**

Hazırkı Seçki Məcəlləsində seçki hüquqlarının pozulmasına görə zərərçəkən şəxslərin hüquqlarının müdafiəsi və bərpası üçün səmərəli mexanizm nəzərdə tutulmur. Belə ki, Seçki Məcəlləsində təsbit olunmuş mövcud qaydalar seçici şikayətlərinə baxılması qaydalarını mürəkkəbləşdirərək seçicilərin məhkəməyə müraciət hüququnu həyata keçirməsi yönündə bəzi maneələr yaradır. Eyni zamanda şikayətlərin hazırlanmasına görə vaxt müddətinin qısa (3 gün) müəyyən olunması cinayət öhdəliyi yaradan və yarada bilməyən hallar arasındakı fərqi müəyyən etməyə imkan vermir. Nəticədə isə şikayətlərin seçki komissiyaları və məhkəmələrə göndərilməsini praktiki olaraq çətinləşir.

• **Seçici siyahılarının tərtib olunması qaydalarının təkmilləşdirilməsi**

Seçki Məcəlləsinə görə daimi seçici siyahıları vətəndaşların qeydiyyatda olduqları ünvanlar üzrə olan məlumatlar əsasında tərtib olunmalıdır. Ancaq Azərbaycan Respublikası ərazisində daxili miqrasiyanın səviyyəsinin çox olması, xeyli sayda vətəndaşın qeydiyyatda olduqları ünvanlarda yaşamaması seçkilər zamanı seçicilərin faktiki yaşadığı ünvanlar üzrə səsverməsinə çətinliklər yaradır.

• **Səsvermə və səsərin sayılması qaydalarının təkmilləşdirilməsi**

Seçki günü səsvermənin yerli icra hakimiyyəti nümayəndələri və bələdiyyə işçilərinin müdaxiləsi olmadan aparılması, həmçinin seçki iştirakçılara kənar təzyiqlərin qarşısının alınması yönündə Seçki Məcəlləsinə müvafiq dəyişiklərin edilməsinə ehtiyac var.

Səsvermə başa çatdıqda sonra səsərin sayılması prosesinin şəffaf qaydada təşkili və seçki bülletenlərinin sayılması, səsvermənin nəticələrinin hesablanması Seçki Məcəlləsində konkret və sadələşdirilmiş qaydada təsvir olunmayıb. Bundan başqa Seçki Məcəlləsində səsvermənin nəticələrinin açıqlanması ilə bağlı MnSK, DSK və MSK-nın üzərinə düşən funksiyalar və prosedurların ardıcılığı aydın göstərməlidir.

3) Seçki Məcəlləsinə əlavə və dəyişikliklər

2 iyun 2008-ci ildə Azərbaycan Respublikası Prezidenti ilə razılaşdırılmış “Seçki Məcəlləsinə əlavə və dəyişikliklər edilməsi haqqında” qanun layihəsi parlamentdə qəbul edildi. Bu əlavə və dəyişikliklər zamanı bəzi məhdudlaşdırıcı müddəalarla yanaşı seçkilərə müsbət təsir göstərə biləcək bir sıra müddəalar da qəbul edildi. Buraya prezidentliyə namizədlər üçün seçici imzalarının sayının 45 mindən 40 minə endirilməsi, seçicilərin seçici siyahısına yalnız məhkəmə qaydasında daxil edilməsi tələbinin ləğv edilməsi və digər mütərəqqi dəyişikliklər aiddir.

Seçki Məcəlləsinin 102-ci maddəsinə edilən əlavəyə görə seçici seçki məntəqəsinə daxil olarkən onun əvvəllər səs verib-vermədiyini müəyyənləşdirmək üçün onun baş barmağı ultrabənövşəyi lampadan istifadə edilərək yoxlanılır, əgər seçicinin barmaqları mürəkkəblənibsə, o seçki məntəqəsinə buraxılmır. Həmçinin həmin maddənin göstərişinə görə səsvermə günü bülleten almazdan öncə seçicilərin sol əlinin baş barmağı gözə görünməyən mürəkkəblə işarələnir. Buna razı olmayan seçiciyə isə seçki bülleteni verilmir. Bu məsələnin qanunda təsbit edilməsi təqdirəlayiqdir.

Eyni zamanda seçki bülletenin qoyulması üçün zərflərin Seçki Məcəlləsindən çıxarılmasını müsbət dəyişiklik kimi dəyərləndirilə bilər.

Ancaq bu qanun vasitəsilə Seçki Məcəlləsinə narahatlıq doğuran və qeyri-demokratik dəyərləndiriləcək bəzi əlavə və dəyişikliklər də edildi. Bu baxımdan ən qeyri-demokratik dəyişiklik seçki kampaniyası müddətinin 120 gündən 75 günə endirilməsi hesab edilə bilər. Təəssüf ki, bu dəyişikliyə olan zərurəti hakimiyyət heç bir tutarlı arqumentlə izah edə bilmədi. Bu dəyişiklik müvafiq olaraq bir sıra seçki hərəkətlərinin (seçici siyahılarının dəqiqləşdirilməsi, namizədlərin irəli sürülməsi, seçici imzalarının toplanması, seçkiqabağı təşviqatın aparılması və s.) həyata keçirilməsi müddətlərini xeyli məhdudlaşdırdı. Bu isə seçki iştirakçıları, xüsusən də seçicilər və namizədlər üçün seçkidə iştirak imkanlarını məhdudlaşdırmaqla, obyektiv və ədalətli seçkilərin keçirilməsinə Yekun hesabat, Prezident seçkisi – 2008, SMDT, Azərbaycan

inamı azaldı. Xüsusən də seçkiqabağı təşviqat müddətinin 60 gündən 28 günə endirilməsi geriyə atılmış addım kimi qiymətləndirilə bilər.

Yeni qanuna əsasən Seçki Məcəlləsinin 77.1-ci maddəsinə aşağıdakı əlavə edildi: “Dövlətə məxsus olan teleradio verilişləri təşkilatları vasitəsilə seçkiqabağı təşviqat aparılmır”. Eyni zamanda 81.11-ci maddəyə edilən dəyişikliyə görə “televiziya və radioda seçkiqabağı təşviqatın ödənişli əsaslarla aparılması məqsədilə efir vaxtı reklam haqqında qanunvericiliyə uyğun olaraq ayrılır”. Gözlənilməli kimi, bu cür dəyişikliklər seçkilərdə hakim siyasi partiyanın müdafiə etdiyi namizədlər ilə müqayisədə digər namizədlər üçün qeyri-bərabər şərait yaratdı. Həm son 10 ildə keçirilən seçkilərin, həm də 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisinin təcrübəsi göstərdi ki, prezident və parlament seçkiləri dövründə dövlət televiziyaçıları bir qayda olaraq, hakim siyasi partiyanın namizədi olan prezident və ya millət vəkillərinin fəaliyyətini (o cümlədən çıxışları və görüntülərini) daha geniş təqdim edirlər. Bu baxımdan son dəyişiklik dövlət televiziyaçılarında namizədlərə münasibətdə qeyri-bərabər imkanlar yaratdı.

Seçkiqabağı təşviqata mənfi təsir edəcək digər bir dəyişikliyə Seçki Məcəlləsinin 87.7-ci maddəsinə edilən dəyişikliyi də aid etmək olar. Belə ki, həmin dəyişikliyə görə “seçkiqabağı təşviqat materiallarının otaqlardan başqa binalarda, digər obyektlərdə yerləşdirilməsi qadağandır”. Bu məzmununda müddəanın Seçki Məcəlləsində yer alması təşviqat materiallarının yerləşdirilməsində hakim siyasi partiyanın müdafiə etmədiyi namizədlər üçün ciddi məhdudlaşdırıcı təsirlər yarada bilər. Məsələn, Azərbaycanda keçirilən seçkilərin təcrübəsi göstərir ki, bir qayda olaraq prezident kimi fəaliyyət göstərən namizədin ölkə miqyasında yayılan tabloları və şüar xarakterli ifadələri onun təşviqatına yardım edir. Ancaq digər namizədlər bu cür imkana malik olmurlar. Eyni zamanda təşviqat materiallarının binalarda və digər obyektlərdə yerləşdirilməsinin qadağan edilməsi “Reklam haqqında” qanunun və Mülki Məcəllənin tələblərinə ziddir.

Yeni qanuna əsasən namizədlərin qeydiyyatının alternativ variantı kimi nəzərdə tutulan qeydiyyat depoziti (seçki girovu) ləğv edilib. Təcrübə göstərir ki, namizədliyin qeydiyyatının alternativ variantı kimi nəzərdə tutulan qeydiyyat depoziti dünyada, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının seçki sistemində mükəmməl və uğurlu qayda kimi təsdiqini tapıb. Bu cür qaydanın Seçki Məcəlləsindən çıxarılması namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatı prosesində hüquqi təminat imkanlarını azaldıb.

Qanun Seçki Məcəlləsinin 13.3.4-cü maddəsinə aşağıdakı redaksiyada cümlənin əlavə edilməsini nəzərdə tutur: “Belə öhdəliklər⁴ 5 ildən çox xarici dövlətdə yaşamaqla bağlı əmələ gələn davamlı, möhkəm və sabit münasibətlərin mövcudluğuna səbəb olan qeydiyyat, vergi, ölkə ərazisini müəyyən müddətdən artıq tərk etməmək, habelə digər siyasi və ya hüquqi öhdəliklər də ola bilər.” Qeyd edək ki, adıçəkilən dəyişikliyin təsiri və əhəmiyyətinin nədən ibarət olması aydın deyil. Eyni zamanda öhdəliyin məzmunu o dərəcədə genişləndirilib ki, bu faktiki olaraq xarici ölkədə davamlı olaraq 5 il yaşayan hər bir Azərbaycan vətəndaşının namizəd olmaq hüququnu məhdudlaşdırma bilər.

Qanuna əsasən, Seçki Məcəlləsinə seçki şikayətləri və hüquq pozuntularının araşdırılması qaydalarını müəyyən edən əlavə və dəyişikliklər edilib. Ancaq burada şikayətlərin araşdırılması məqsədilə yaradılması nəzərdə tutulan ekspert qrupunun tərkibi ilə bağlı məsələ xüsusi narahatlıq yaradır. Dəyişikliyə görə, vətəndaşların seçki hüququnu pozan hərəkətlərdən (hərəkətsizlikdən) və qərarlardan şikayətlərinin araşdırılması məqsədilə Mərkəzi Seçki Komissiyasının nəzdində 9 nəfərdən, dairə seçki komissiyalarının nəzdində isə 3 nəfərdən ibarət müvafiq ekspert qrupları yaradılır. Həmin qrupların tərkibinə hüquq təhsili olan komissiya üzvləri də daxil edilə bilər. Ekspert qruplarının yaradılması qaydasını Mərkəzi Seçki Komissiyası müəyyən edir. Təcrübə göstərir ki, ekspert qrupuna komissiya üzvlərinin daxil edilməsi onun obyektiv fəaliyyət göstərməsinə imkan verməyəcək. Komissiya üzvlərinin maraqlı tərəf olduqları üçün onlara təqdim ediləcək şikayətləri obyektiv araşdıracaqlarına şikayətçilər, xüsusilə siyasi partiyaların nümayəndələri şübhə ilə yanaşa bilərlər. Bu baxımdan ekspert

⁴ Azərbaycan Respublikası Seçki Məcəlləsi, Maddə 13.3, Passiv seçki hüququ olmayan şəxslərin siyahısı
Yekun hesabat, Prezident seçkisi – 2008, SMDT, Azərbaycan

qruplarının tərkibinin tamamilə bitərəf hüquqsünaşlardan formalaşdırılması ona etimadın yaranmasını təmin edə bilərdi.

Seçki Məcəlləsinin 25.2.23-cü maddəsinə edilən əlavəyə görə, Çıxışda sorğu (Exit-poll) keçirmək istəyən təşkilatların akkreditasiyasını MSK həyata keçirməli və həmin təşkilatların akkreditasiyadan keçmə qaydalarını müəyyən etməlidir. Əslində isə Çıxışda sorğu aparılmasının xarakteri Çıxışda sorğu keçirən təşkilatların MSK-da akkreditasiyadan keçməsinə zərurət yaratmır. Belə ki, Çıxışda sorğu keçirən təşkilatlar seçki prosesində (seçki məntəqəsi daxilində) iştirak etmir və onların fəaliyyəti səsvermədən sonrakı mərhələdə seçki məntəqəsində kənarında həyata keçirilir. Belə olan halda bu cür təşkilatların MSK-da akkreditasiyadan keçməsinə heç bir zərurət yaranmır. Bununla yanaşı Çıxışda sorğu keçirmək istəyən təşkilatların akkreditasiya qaydaları ilə bağlı MSK-nın 19 sentyabr 2008-ci ildə qəbul etdiyi təlimat da narahatlıq yaradır. Belə ki, təlimatda nəzərdə tutulan şərtlər və qaydalar konkret səciyyə daşımır. Təlimata görə Çıxışda sorğu üzrə qeydiyyat üçün bu sahədə ixtisaslaşmış, müvafiq təcrübəyə malik olan və nüfuzlu təşkilatlar müraciət edə bilər. Ancaq “ixtisaslaşmış”, “təcrübəli” və “nüfuzlu” hüquqi şəxslərin müəyyən olunması ilə bağlı mexanizmlər və kriteriyalar təlimatda aydın göstərilməyib.

Seçki Məcəlləsinin 35.5-ci maddəsinə olunan əlavə xüsusi rejimli hərbi hissələrdə seçki məntəqəsinin yaradılması hallarının və müddətlərinin MSK tərəfindən müəyyən edilməsi qaydasını müəyyən edir. Ancaq bu cür məsələlər seçki hüquqları baxımından prinsipial əhəmiyyət daşıdığından həmin məsələ MSK tərəfindən deyil, qanunla müəyyən edilməlidir.

Təəssüf ki, 2 iyun 2008-ci ildə “Azərbaycan Respublikası Seçki Məcəlləsinə əlavə və dəyişiklər haqqında” qanun parlamentdə qəbul edilərkən ölkədə fəaliyyət göstərən ictimai-siyasi institutlar, yerli və beynəlxalq təşkilatların iştirakı ilə geniş ictimai müzakirələr keçirilməyərək, ictimaiyyətin rəyi öyrənilmədi. Nəticədə isə seçki sisteminin gələcəyi baxımından mühüm əhəmiyyətə malik sənəd Azərbaycan cəmiyyətinin etimadını qazanmadan tələsik qəbul edilərək, azad və demokratik seçkilər üçün hüquqi mühitinə inamın yaradılmasına kömək etmədi.

V. SEÇİCİ SİYAHILARININ VƏZİYYƏTİ

Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsinə əsasən ölkənin seçki hüququ olan bütün vətəndaşları seçicilər siyahısına daxil edirlər. Seçicilərin daimi siyahısı isə hər bir seçki məntəqəsi üzrə Mərkəzi Seçki Komissiyasının müəyyənləşdirdiyi formada - hər il mayın 30-dək təsdiq edilir. Eyni zamanda seçkilərin elan olduğu gündən əvvəlki 12 ayın əzri 6 ayı ərzində müvafiq seçki məntəqəsinin ərazisində yaşayan vətəndaşlar həmin seçki məntəqəsi üzrə seçicilərin daimi siyahısına daxil edirlər.

2 iyun 2008-ci ildə Seçki Məcəlləsinə edilən dəyişikliyə görə, seçicilərin seçici siyahıları ilə tanış olma müddətləri 35 günə, seçici siyahılarının dəqiqləşdirilməsi müddəti isə 25 günə endirilib. Seçki Məcəlləsinə seçici siyahıları ilə bağlı edilmiş bu dəyişiklik seçicilərin seçici siyahıları ilə tanış olmaq imkanlarını bir qədər məhdudlaşdırır.

Vətəndaşların Seçki Müşahidə Qrupu (keçmiş SMM) seçki gününədək - 2008-ci ilin iyun-sentyabr aylarında seçici siyahılarının dəqiqləşdirilməsi üzrə 125 seçki dairəsindən 25-ni əhatə edən monitorinq həyata keçirib.

Monitorinqin birinci mərhələsində 25 seçki dairəsi ərazisində qeydiyyatda olan 10 nəfər təsadüfi şəxsin adı, soyadı, təvəllüdü, ünvanı, qeydiyyatda olduqları seçki məntəqələri barədə məlumatlar onlardan götürülüb. Sonra bu məlumatlar MSK nəzdində fəaliyyət göstərən “Seçkilər” İnformasiya Mərkəzinin internet sahifəsində (www.infocenter.gov.az) olan seçicilər siyahısındakı məlumatlarla tutuşdurulub. Müqayisə zamanı 391 nəfərdən 81 nəfər seçicinin adı “Seçkilər” İnformasiya Mərkəzinin İnternet sahifəsində aşkar edilməyib. Bu barədə MSK-ya müraciətdən sonra məlum olub ki, seçicilərin adlarının seçicilər siyahısına salınmaması əsasən Məntəqə Seçki Komissiyalarının fəaliyyətsizliyi ilə bağlıdır.

Seçici siyahılarının üzrə monitorinqin ikinci mərhələsi 125 seçki dairəsindən 25-ni əhatə edib. Monitorinqə təsadüfi seçim əsasında 25 seçki dairəsi üzrə hər birindən 2 seçki məntəqəsi olmaqla ümumilikdə isə 50 seçki məntəqəsindən 496 nəfər seçici cəlb olunub. Monitorinqin nəticələrinə əsasən, sorğuda iştirak etmiş 496 nəfər seçicidən 44 nəfərin (11%) adının seçicilər siyahısında yanlışlıqla daxil edildiyi müəyyən olunub.

Ümumiyyətlə, 2 mərhələdə aparılmış **Seçici Siyahılarının Yoxlanılması** üzrə monitorinqin nəticələrinə görə 887 nəfər seçicinin 14%-i, yəni 125 nəfərin bu və ya digər səbəbdən seçici siyahılarına adlarının salınmasında aşağıdakı nöqsanlar aşkar edilib

- Vəfat etmiş şəxslərin adlarına seçicilər siyahısında rast olunub;
- Seçicilərin adlarına qeydiyyatda olduqları seçki məntəqəsinin seçicilər siyahısında rast gəlinməyib;
- Seçicilərin qeydiyyatda olmadıqları ərazidə yerləşən seçki məntəqəsinin seçicilər siyahısında adlarına rast gəlinib;
- Respublikada yaşamayan şəxslərin adlarına seçicilər siyahısında rast gəlinib;
- Seçicilərin ünvanı və ya adları seçicilər siyahısında düzgün əks olunmayıb.

Seçici siyahılarının vəziyyəti üzrə monitorinqin nəticələri göstərir ki, əvvəlki illərlə müqayisədə seçicilərin qeydiyyatı prosesində kütləvi sayda nöqsanlar qeydə alınmayıb. Bununla belə monitorinq üzrə müəyyən edilmiş yanlışlıqlarla bağlı əldə olunmuş rəqəm – 887 nəfər seçicidən 14 %, yəni 125 seçicinin adının seçici siyahılarına düzgün daxil edilməməsi bu sahədə ciddi problemlərin olduğunu göstərir. Bu isə bəzi Məntəqə Seçki Komissiyalarının seçici siyahılarının tərtibatı və dəqiqləşdirilməsi ilə bağlı öz vəzifələrini düzgün həyata keçirmədiyini göstərir.

Müstəqil müşahidəçilər həmçinin seçici siyahılarının dəqiqləşdirilməsi prosesinin monitorinqi zamanı seçicilər siyahısının müvafiq seçki məntəqələri ərazisində qanunla müəyyən edilmiş tarixdə (10 sentyabr 2008-ci il) asılmadığını müşahidə ediblər. Məsələn, oktyabrın 5-dək 18 sayılı Nərimanov-Nizami seçki dairəsinin 4, 29 sayılı seçki məntəqələrində, 23 sayılı Nəsimi-Səbail seçki dairəsinin 22 sayılı seçki məntəqəsində seçici siyahıların asılmayıb. Bu cür hallar oktyabrın 5-dək 24 sayılı Nizami Birinci seçki dairəsinin 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 20 və 21 sayılı seçki məntəqələrində də qeydə alınıb.

Müstəqil müşahidəçilər bəzi seçki məntəqələrində seçici siyahılarının 6 noyabr 2005-ci ildə keçirilmiş parlament seçkilərindən sonra yenilənmədiyini müəyyən edib. Məsələn; 67 sayılı Cəlilabad seçki dairəsinin ərazisindəki müşahidələrin nəticələrinə görə, həmin ərazidəki 21, 31, 20 sayılı seçki məntəqələrində əvvəlki seçkilərdə tərtib olunmuş seçici siyahıları yenilənmədən asılıb.

Müşahidələr göstərib ki, seçicilərin öz adlarını fərdi qaydada seçici siyahılarında yoxlaması mexanizmi əvvəlki illərlə müqayisə də xeyli təkmilləşib. Belə ki, “Seçkilər” İnformasiya Mərkəzinin İnternet sahifəsi vasitəsilə seçicilər öz adlarını seçicilər siyahısında dəqiqləşdirmək imkanı əldə ediblər. Ancaq seçici siyahılarının daha da təkmilləşməsi üçün aşağı seçki komissiyaları, yerli icra orqanları və bələdiyyələrin səviyyəsində bu prosesin keyfiyyətini artırmaq lazımdır.

VI. SEÇKİLƏRİN İDARƏOLUNMASI

15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisinin bütün mərhələləri üzrə monitorinqin nəticələri göstərir ki, Məntəqə Seçki Komissiyalarından fərqli olaraq, Dairə və Mərkəzi Seçki Komissiyaları seçkilərin təşkili ilə bağlı öz funksiyalarının icrasını nisbətən təkmilləşdiriblər. Əsas ciddi çatışmazlıqlar MnSK-ların fəaliyyətində qeydə alınsa da, bəzi hallarda DSK və MSK-nın fəaliyyətində pozuntular müşahidə edilib. Eyni zamanda MSK seçkiqabağı dövrdə namizədlərin seçkiqabağı təbliğat-təşviqat kampaniyasının həyata keçirilməsi zamanı yol verilən nöqsanlar və sui-istifadə halları ilə bağlı KİV-də yayılan məlumatları araşdıraraq adekvat reaksiya verməyib.

15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisində MSK və DSK-larda yerli müşahidəçilərin akkreditasiyası və seçicilərin öz adlarını dəqiqləşdirməsi ilə bağlı əvvəlki illərdə müşahidə olunmuş ciddi məhdudiyətlər qeydə alınmayıb, əksinə bu proses daha da təkmilləşib. MSK həmçinin namizədlərin vəkil edilmiş şəxslərinin və məşvərətçi səs hüquqlu üzvlərin qeydiyyatını təmin edib.

SMDT-yə 125 seçki dairəsindən 98 seçki dairəsi üzrə daxil olmuş məlumatlara əsasən, Dairə Seçki və Məntəqə Seçki Komissiyalarının fəaliyyətində əvvəlki seçkilərdə qeydə alınmış bəzi çatışmazlıqlar aradan qalxmayıb. Məsələn, aşağı seçki komissiyaları bəzi hallarda iş günü olmasına baxmayaraq, fəaliyyət göstərməyib. Eyni zamanda MnSK üzvlərinin müəyyən olunmuş iş vaxtı ərzində seçki məntəqələrində olmadığı aşkarlanıb. Bununla da həm Seçki Məcəlləsinin, həm də Əmək Məcəlləsinin tələbləri pozulub. Məsələn, seçki başladıqdan sonra 1 ay ərzində (5 sentyabrın 2008-ci ilədək) 26 sayılı Sabunçu birinci seçki dairəsində 5, 14, 16 və 24 sayılı məntəqələrin üzvlərinin növbə ilə işlə gəldikləri aşkarlanıb. Həmin seçki dairəsinin 7, 8, 27 sayılı məntəqələri isə hələ otaqlarla təmin olunmadığı, dairə seçki komissiyasında həftə ərzində heç bir iclasın keçirilmədiyini müəyyən olunub.

Müstəqil müşahidəçilər bəzi seçki məntəqələrinin yerləşdiyi binalarda aparılan təmirlə əlaqədar seçki elan olunduqdan sonrakı 1 ay müddətində hələ də işləmədiyini qeydə alıblar. Məsələn, sentyabrın 9-da 18 sayılı Nərimanov-Nizami seçki dairəsi üzrə 14, 15, 16 sayılı seçki məntəqələri təmirlə əlaqədar fəaliyyət göstərməyib. Sentyabrın 10-dək olan məlumata görə, 17 sayılı seçki məntəqəsi, həmçinin 21 və 22 sayılı seçki məntəqələri üçün hələ də otaqlar ayrılmayıb.

Seçki Məcəlləsinə görə, Məntəqə Seçki Komissiyaları iclaslarının vaxtı barədə əvvəldən elanlar verməli və öz fəaliyyətlərində aşkarlığı təmin etməlidirlər. Məsələn, avqustun 22-də 23 sayılı Nəsimi-Səbail dairə seçki komissiyasının iclası keçirilib. Ancaq keçirilən iclas haqqında elanlar lövhəsində əvvəlcədən bildiriş olmayıb.

Seçkiqabağı təşviqat üçün MSK prezidentliyə namizədlərə dövlət büdcəsindən ayrılmış pul vəsaitlərini müəyyənləşdirib və bu vəsaitləri 7 namizədin hesabına köçürüb.

Seçkiqabağı təbliğat-təşviqat kampaniyası gedişində MSK-nın nəzdində fəaliyyət göstərən Ekspert Qrupu və Mətbuat Qrupunun fəaliyyətində də bəzi pozuntular müşahidə olunub. Seçki Məcəlləsinin 112-1-ci maddəsinin göstərişi ilə Ekspert qrupu MSK-nın nəzdində seçki hüquqlarını pozan hərəkətlərin araşdırılması məqsədilə yaradılmalıdır. Ancaq seçkiqabağı təşviqat mərhələsi üzrə Ekspert qrupu yalnız 1 hal üzrə şikayətə baxıb (Prezidentliyə namizəd Əliyev Arif Həsənqulu oğlunun şikayəti).

Ekspert qrupundan fərqli olaraq bu mərhələ üzrə Mətbuat qrupu seçkiqabağı təbliğat-təşviqatın həyata keçirilməsi ilə bağlı MSK-ya ünvanlanmış müraciət və şikayətlərə baxaraq müvafiq hallar üzrə rəylər verib. Seçki Məcəlləsinin 74.5-ci maddəsinin göstərişinə görə bu qrup seçkiqabağı təşviqat üçün müəyyən edilmiş qaydalara nəzarəti həyata keçirir. Ancaq MSK-nın 18 iyul 2008-ci il tarixli “Mətbuat qrupu haqqında” qəbul etdiyi Əsasnaməyə mətbuat qrupuna Seçki Məcəlləsində nəzərdə tutulduğundan daha geniş səlahiyyətlərin verilməsi daxil edilib. Əsasnaməyə görə mətbuat qrupu Kütləvi İnformasiya Vasitələrində təbliğat-təşviqat fəaliyyətinin həyata keçirilməsinə nəzarətlə yanaşı təbliğat-təşviqat fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı ünvanlanmış şikayətlərə də baxır. Bu isə ekspert qrupunun fəaliyyətinin məhdudlaşdırılmasıdır.

MSK seçki günü Çıxışda sorğu keçirmək üçün müraciət edən bəzi təşkilatları (“Sumqayıt Gənclərinin Hüquqi Maarifləndirməsi” Birliyi istisna olmaqla) akkreditasiyadan keçirib.

Qeyd edək ki, Çıxışda sorğu keçirmək istəyən təşkilatların akkreditasiyası MSK-nın 19 sentyabr 2008-ci ildə qəbul edilmiş təlimatı əsasında həyata keçirilir. Ancaq təlimatda nəzərdə tutulan şərtlər və qaydalar konkret səciyyə daşmır. Təlimata görə Çıxışda sorğu üzrə qeydiyyat üçün bu sahədə ixtisaslaşmış, müvafiq təcrübəyə malik olan və nüfuzlu hüquqi şəxslər müraciət edə bilər. Ancaq “ixtisaslaşmış”, “təcrübəli” və “nüfuzlu” hüquqi Yekun hesabat, Prezident seçkisi – 2008, SMDT, Azərbaycan

şəxslərin məyyən olunması ilə bağlı mexanizmlər və kriteriyalar təlimatda göstərilməyib, bu müddəalar qeydiyyat üçün heç də aydın və dəqiq şərtlər olmayıb.

Müstəqil müşahidəçilərin verdiyi məlumatlara görə, bəzi DSK-lar müşahidəçilərin qeydiyyatı ilə bağlı müraciətləri əsassız olaraq təmin etməyib. Məsələn, 83 sayılı Ağcabədi-Ağdam və 110 sayılı Zaqatala seçki dairələrində 10 nəfər müşahidəçi seçki gününədək müvafiq lövhəciklərlə təmin edilməyərək, bu DSK-larda akkreditə olunmayıblar.

MSK 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisi ərəfəsində seçki məntəqələrində veb-kameraların quraşdırılması və istifadəsinə dair qaydalar qəbul edib. Bu qaydalar seçki günü səsvermə prosesini ictimaiyyətin maneəsiz izləməsi yolu ilə aşkarlığın geniş tətbiq edilməsi, səsvermə prosesinə qanunsuz müdaxilələrin yol verilməməsi, MnSK üzvlərinin məsuliyyətinin artırılmasını və seçkilərə ictimai inamın daha da gücləndirilməsini nəzərdə tutur. MSK-nın məyyən etdiyi qaydalara görə, kameralar vasitəsilə seçicilərə seçki bülletenlərini verən və seçki sənədləri ilə iş prosesini həyata keçirən MnSK üzvlərinin əyləşdikləri masaları izləmək mümkün olmalıdır. Ancaq MSK-nın veb kameraların seçicilərin iradəsi üzərində hər hansı nəzarəti istisna etsə də, bu barədə ətraflı ictimai məlumatlandırma aparılmayıb. Əksinə bəzi seçicilər veb kameraların seçki məntəqələrinə yerləşdirilməsi nəticəsində səsvermənin gizliliyinin pozulacağından ehtiyatlandıblar. Eyni zamanda dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatların bəzi rəhbərləri veb kameralarının mövcudluğunu öz işçilərinə xatırladaraq, bundan seçicilərin iradəsinə təsir etmək üçün istifadə ediblər.

Müstəqil müşahidəçilərin verdiyi məlumatlara görə, seçki günü yerli icra hakimiyyətlərinin və polis səsvermə prosesinə müdaxilələrinin qarşısının alınması, habelə bitərəfliyin nümayiş etdirilməsi üçün bəzi DSK və MnSK üzvləri real tədbirlər həyata keçirməyiblər.

Prezident seçkisinin bütün mərhələləri üzrə aparılan müşahidələr göstərir ki, ölkə üzrə seçki məntəqələrinin əksəriyyətində qanuna zidd olaraq MnSK üzvləri 2 vəzifədə – həm əvvəlki iş yerlərində, həm də seçki komissiyalarında çalışıblar. Bununla da bəzi MnSK üzvləri Seçki Məcəlləsinin 17-ci (seçki komissiyası üzvlüyünün statusu), 30-cu (dairə seçki komissiyalarının təşkili), 36-cı (məntəqə seçki komissiyalarının təşkili) maddələrini pozaraq, iki vəzifədə, öz əvvəlki iş yerlərində və seçki komissiyalarında rəhbər vəzifədə çalışıblar.

VII. NAMİZƏDLƏRİN İRƏLİ SÜRÜLMƏSİ VƏ QEYDİYYATI

Prezidentliyə namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatı prosesi 1 avqust 2008-ci ildə başlayıb və sentyabrın 5-də başa çatıb. MSK-nın 15 sentyabr 2008-ci ilə olan məlumatına görə 21 nəfər MSK-dan imza vərəqələri götürüb və onların Prezidentliyə namizədlikləri MSK tərəfindən təsdiq edilib. İmza toplama kampaniyası dövründə MSK 3 nəfərin prezidentliyə namizədliyinə xitam verib. İmza vərəqələrini təqdim edən şəxslərdən 7 nəfər MSK-da prezidentliyə namizəd kimi qeydə alınıb, 3 nəfərin isə namizədliyinin qeydə alınmasından imtina edilib. İmza vərəqi təqdim etmiş digər 8 nəfər isə imza vərəqələrini məyyən edilmiş baxtda MSK-ya təqdim etməyib.

Namizədlərin qeydiyyatı prosesində müşahidə olunan əsas çatışmazlıqlardan biri əvvəlki seçkilərdə olduğu kimi bu prosesin şəffaf keçirilməməsidir. Məsələn, müstəqil müşahidəçi Bəşir Süleymanlı MSK-ya müraciət edərək, namizədlərin təqdim etdiyi imzaların yoxlanılması prosesində iştirak etmək istədiyini bildirir. Ancaq müşahidəçinin bu müraciəti təmin olunmayıb. Qeyd edək ki, bəzi hallarda MSK namizədlərin təqdim etdiyi imzaların yoxlanılması prosesində müşahidəçilərlə yanaşı namizəd olmaq istəyən şəxslərin nümayəndələrinin də iştirakını təmin etməyib. Bununla bağlı qeydə alınmış ciddi pozuntu “Yaşılar” Hərəkatının lideri Mayıs Gülləliyevin prezidentliyə namizədliyinin qeydiyyatı prosesində aşkar edilib. Sentyabrın 5-də Mayıs Gülləliyevin doldurulmuş imza vərəqələrini MSK-ya təqdim edib. Bundan sonra M.Gülləliyevin xeyrinə olan imza vərəqələrinin yoxlanılması aparılıb. Ancaq M.Gülləliyevin nümayəndəsinin bu prosədə iştirakına icazə verilməyib və namizədin imza vərəqələri onun nümayəndəsinin iştirakı olmadan yoxlanılıb.

MSK-nın 11 sentyabr 2008-ci ildə keçirilən iclasında isə M.Gülaliyevin namizədliliyinin qeydə alınmasından imtina edilib. MSK M. Gülaliyevin namizədliliyinin qeydə alınmasından imtina edərkən 1) etibarlı imzaların sayının qanunda nəzərdə tutulandan az olmasını; 2) əmlakı barədə yalnız məlumat verməsini; 3) gəlirləri barədə dəqiq məlumat verməməsini; 4) ilkin maliyyə hesabatının qanuna uyğun şəkildə təqdim edilməməsini əsas

gətirib. Ancaq M.Gülaliyev MSK-nın bu qərarını qərəzli və əsassız hesab edərək, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinə şikayət edib. M.Gülaliyev şikayətində bildirib ki, MSK-nın onun təqdim etdiyi imzaların etibarsız hesab olunması ilə bağlı protokolundakı məlumatlar yalnızdır və imzalar düzgün yoxlanılmayıb. Ancaq Bakı Apellyasiya Məhkəməsi onun şikayətini təmin etməyib. Prezidentliyə namizəd Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin qərarından Ali Məhkəməyə şikayət verib. Ali Məhkəmə də Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin qərarını qüvvədə saxlayıb.

Namizədlərin irəli sürülməsi, seçici imzalarının toplanması və namizədlərin qeydiyyatı prosesi ümumən sakit və dinc qaydada keçib. Ancaq bəzi kobud qanun pozuntuları qeydə alınıb. Xüsusən də hakimiyyətdə olan namizədin xeyrinə imzaların toplanması prosesində yerli icra hakimiyyəti orqanları və digər büdcə təşkilatları nümayəndələrinin iştirakı halları qeydə alınıb. Məsələn, Gəncədə yerləşən Kənd Təsərrüfatı Akademiyası və Texnologiya Universitetinin rəhbərləri həmin müəssisələrin müəllimlərinə və işçilərinə imzaların yalnız prezidentliyə namizəd İlham Əliyevə verməsi tapşırıb.

Seçicilərdən alınan məlumata görə, bu mərhələdə yerli icra orqanları vasitəsilə seçicilərin namizədlərdən birinin lehinə imza verməyə məcbur edilməsi, seçicilərin şəxsiyyət vəsiqələrini qanunsuz şəkildə toplanaraq, kimlik məlumatlarının namizədlərin imza vərəqələrində yazılması halları baş verib. Məsələn, 102 sayılı Samux seçki dairəsi üzrə prezidentliyə namizəd İlham Əliyevin lehinə seçicilər arasında imza toplamaq üçün yerli icra başçısı Vilyam Hacıyev dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatların rəhbərlərinə öz işçilərinin şəxsiyyət vəsiqələrinin surətlərini yığmağı tapşırıb. Toplanmış şəxsiyyət vəsiqələri namizədlərin imza vərəqələrinin doldurulması üçün istifadə olunub. Bu prosesə Samux rayon Mərkəzi Xəstəxanasının baş həkimi İlham Həsənov rəhbərlik edib.

Bu mərhələdə həmçinin bəzi prezidentliyə namizədlərin nümayəndələrinin fəaliyyətinə müdaxilə və təzyiq hallarına rast gəlib. Məsələn, Beyləqan rayon sakini Məhəbbət Cabbarovun prezidentliyə namizəd İqbal Ağazadənin imzatoplama kampaniyasında iştirakına mane olmaq üçün adıçəkilən şəxsə qarşı təzyiqlər göstərib, yaşadığı həyətə çəkilmiş içməli su xətti kəsilib.

Müstəqil müşahidəçilərin namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatı prosesi üzrə qeydə aldığı pozuntu halları üzrə nümunələr:

- Cəlilabad rayon Təhsil Şöbəsinin müdiri Ədalət Əsgərov İcra başçısı Əziz Əzizovun tapşırığı ilə sentyabrın 2-də məktəb direktorlarına müəllimlərin prezidentliyə namizəd İlham Əliyevə səs verməsini tapşırıb. Avqustun 28-də Cəlilabad rayonunun İcra Hakimiyyətinin başçısı Əziz Əzizov seçki dairəsinin 28 sayılı Calayir, 26 sayılı Sorbaçı, 29 sayılı Kövüzbulaq, 22 sayılı Kürdlər kənd seçki məntəqələrinə səfər edərək ərazi icra nümayəndələrinə və bələdiyyə sədrələrinə İlham Əliyevin xeyrinə təbliğat aparmağı tapşırıb.

- Yardımlı rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Xəzər Aslanov, Təhsil Şöbəsinin müdiri Kamal Aşurov və Mədəniyyət Şöbəsinin müdiri Ayaz Əliyev kəndlərə gedərək seçicilərə prezidentliyə namizəd İlham Əliyevə imza verməyi tapşırıblar.

- Lənkəran şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Süleyman Mikayılov dairə ərazisindəki görüşlərində prezidentliyə namizəd İlham Əliyevin təbliğatı ilə məşğul olub. Lənkəran Liman bələdiyyəsinin sədri Cəmil Hüseynov təbəçiliyində olan bütün bələdiyyə işçilərinə öz ailələrinin və qohumlarının Prezidentliyə namizəd İlham Əliyevə səs verməsi üçün göstəriş verib.

- Beyləqan Torpaq şöbəsinin müdiri Rəfael Pəsiyev isə Beyləqan şəhər bələdiyyəsinin xəzinədarı Vüsal Muxtarova prezidentliyə namizəd İlham Əliyevin xeyrinə 100 nəfərin imzası toplamaq və seçkidə təbliğata kömək etməsi barədə tapşırıq verib, əks təqdirdə isə onu işdən qovulacağı ilə hədələyib.
- 37 sayılı Nizami (Gəncə) birinci, 38 sayılı Nizami (Gəncə) ikinci, 39 sayılı Kəpəz (Gəncə) birinci, 40 sayılı Kəpəz (Gəncə) ikinci, 96 sayılı Goranboy-Naftalan, 98 sayılı Şəmkir şəhər, 99 sayılı Şəmkir kənd, 100 sayılı Şəmkir-Daşkəsən, 102 sayılı Samux-Şəmkir, 105 sayılı Tovuz, 107 sayılı Qazax, və 108 sayılı Ağstafa seçki dairələrindən əldə edilən məlumatlara görə, Yeni Azərbaycan Partiyasının rayon təşkilat sədrləri yerli icra nümayəndəlikləri vasitəsilə rayonlarda təhsil, səhiyyə və büdcədən maliyyələşən digər təşkilatlarda çalışan işçilərin iradəsinə təsir göstərərək şəxsiyyət vəsiqələrinin surətini iyul ayından etibarən yığıb.
- 38 sayılı Nizami ikinci seçki dairəsi ərazisində avqustun 17-də özünü seçki dairəsinin əməkdaşları kimi təqdim edən iki nəfər şəxs əhalini siyahıyaalma adı altında Müasir Müsavat Partiyasının prezidentliyə namizədi Hafiz Hacıyevin xeyrinə imza toplayıb. Onlardan vəsiqə tələb olunanda məlum olub ki, bu şəxslər Müasir Müsavat Partiyasının təəssübkeşləridir. İmza vərəqələrində isə namizədin adı, soyadı və təmsil etdiyi partiyanın adı göstərilməyib. Bununla bağlı partiyanın seçki qərargahına, habelə 38 sayılı DSK-ya məlumat verildikdən sonra həmin şəxslər kampaniyanı dayandırılıb.
- 39 sayılı Kəpəz (Gəncə) birinci seçki dairəsi ərazisində Ümid Partiyasının Qərb bölgəsi üzrə seçki qərargahının sədri Salman İmanlı nümayəndələri ilə Kəpəz rayon Üzeyir Hacıbəyov küçəsində imza toplayarkən bəzi seçicilərin şəxsiyyət vəsiqələrinin surətlərinin iyul ayından etibarən Polis sahə müvəkkili və Mənzil İstismar Sahəsi (MİS) tərəfindən toplandığını müəyyən edib.
- 51 sayılı Qusar seçki dairəsi ərazisində Müasir Müsavat Partiyasının prezidentliyə namizədi Hafiz Hacıyevin imzatoplama kampaniyası zamanı imzatoplama vərəqələrində namizədin adı, soyadı əvvəlcədən qeyd olunmayıb.
- 82 sayılı Ağcabədi seçki dairəsi ərazisindəki 8 və 10 sayılı MnSK-ların ərazisində prezidentliyə namizəd İlham Əliyevə imza toplayan Cavad Məmmədovun eyni zamanda Müasir Müsavat Partiyasının Prezidentliyə namizədi Hafiz Hacıyevə də imza topladığı müşahidə edilib.
- 89 sayılı Göyçay–Ağdaş seçki dairəsi üzrə Ərəbcəbirli kənd bələdiyyə sədrinin müavini Quliyev Mansur prezidentliyə namizəd İlham Əliyevin lehinə imza toplanmasına köməklik edib.
- 98 sayılı Şəmkir şəhər və 99 sayılı Şəmkir kənd seçki dairələrinin ərazisində Mənzil İstismar Sahələrinin işçiləri sahə müvəkilləri ilə birgə evlərə gedərək seçicilərin şəxsiyyət vəsiqələrində olan məlumatları yazıb götürüblər.
- 108 sayılı Ağstafa seçki dairəsi ərazisində təhsil, səhiyyə, ümumiyyətlə, büdcədən maliyyələşən təşkilatlarda çalışan seçicilərin şəxsiyyət vəsiqələrinin surətləri iyun-iyul aylarından yığılıb. Ümid partiyasının Ağstafa rayon təşkilatının sədri Şəmşəd Nağıyev bildirib ki, İlham Əliyevin Ağstafa rayonunda yerləşən seçki qərargahının üzvləri təqribən 30.000 seçicinin şəxsiyyət vəsiqələrinin surətlərini yığıblar. Həmçinin həmin dairə ərazisindəki Soyuq Bulaq kəndində də sahə müvəkkilinin köməyiylə əhalinin şəxsiyyət vəsiqələri yığılıb.

VIII. SEÇKİQABAĞI TƏŞVİQAT KAMPANİYASI

17 sentyabr 2008-ci ildən etibarən seçkiqabağı təbliğat-təşviqat kampaniyasına start verilib və bu proses 14 oktyabr 2008-ci il saat 08.00-dək davam edib. Bu mərhələdə seçkiqabağı təbliğatı MSK-da qeydə alınmış 7 prezidentliyə namizəd həyata keçirib.

SMDT seçkiqabağı təşviqat mərhələsində 2003-cü il Prezident və 2005-ci il Parlament seçkiləri ilə müqayisədə seçki kampaniyasının sönük və zəif səviyyədə aparıldığını müşahidə edib. Bu mərhələdə rəqabət aparan namizədlər arasında fəal siyasi müzakirələr baş verməyib. Prezidentliyə namizədlər seçicilərlə ictimai görüşlərin keçirilməsinə səylər nümayiş etdirməyib, geniş seçici təbəqələri seçki prosesinə cəlb olunmayıb. Bununla da prezidentliyə namizədlər rəqabətli seçki şəraiti yarada bilməyiblər və seçicilərin alternativ seçim imkanları məhdudlaşıb.

1) Seçkiqabağı təşviqatın aparılması:

• Seçkiqabağı təşviqatın Kütləvi İnformasiya Vasitələrində aparılması

Seçkiqabağı təbliğat-təşviqat kampaniyası televiziya və radio vasitəsilə, eləcə də dövrü nəşrlər vasitəsilə həyata keçirilir. Namizədlərin təbliğat-təşviqatla məşğul olması üçün İctimai Televiziya və İctimai Radioda pulsuz efir vaxtı ayrılıb (hər birində 3 saat olmaqla həftə ərzində 6 saat). Ancaq SMDT müəyyən edib ki, seçkiqabağı təşviqatın aparılması məqsədilə İctimai Televiziya və Radioda namizədlərin çıxışlar etməsi üçün təşkil olunan dəyirmi masaların yayım vaxtı seçicilərin seyr etməsi və ya dinləməsi üçün münasib deyil. Belə ki, dəyirmi masalar iş gününün sonunda əhalinin kütləvi olaraq televiziyanı izləmək imkanına malik olmadığı vaxtlarda nəzərdə tutulub (həftənin Çərşənbə axşamı, Cümə axşamı və Şənbə günləri, saat 18.50). Bu baxımdan televiziya debatları seçicilərin işdən evə çatmadığı vaxta təsadüf etdiyi üçün bəzi hallarda bu müzakirələri izləmək mümkün olmayıb.

Seçki qanunvericiliyi prezidentliyə namizədlərin ödənişli əsaslarla da təbliğat aparmaq hüququnu nəzərdə tutur. Seçkiqabağı təbliğat təşviqat kampaniyasının aparılması üçün Prezidentliyə namizədlərə dövlət büdcəsindən müəyyən vəsait ayrılıb (hər namizədə 28.8 min manat). Ancaq özəl televiziya və radiolarda ödənişli efir vaxtı üçün müəyyən olunmuş məbləğ çox yüksək olduğundan əksər namizədlər ödənişli əsasda televiziya təbliğatından istifadə etməyiblər. Bəzi namizədlər bildiriblər ki, dövlət büdcəsindən ayrılmış vəsait namizədlərə ödənişli əsaslarla seçkiqabağı təşviqat aparmağa imkan vermir.

Seçkiqabağı təşviqat dövründə milli səviyyəli televiziya prezidentliyə namizəd və hazırkı dövlət başçısı İlham Əliyevə daha geniş yer ayıraraq, onun çıxışlarını və görüntülərini yayıb. İ.Əliyevin öz prezident funksiyalarının icrası ilə bağlı xəbərlər gündəlik mətbuatda geniş işıqlandırılıb. Bu baxımdan İ. Əliyevə digər prezidentliyə namizədlərlə müqayisədə televiziyalarda daha çox efir vaxtı və qəzetlərdə daha çox yer ayrılıb.

Seçkiqabağı dövrdə yerli QHT – Repartyorların Azadlığı və Təhlükəsizliyi İnstitutu (RATI⁵) Slovakiyanın MEMO98 QHT-nin dəstəyi ilə medianın monitorinqini təşkil edib. RATI-nin ikinci hesabatına (17 sentyabr – 9 oktyabr 2008-ci il üzrə) əsasən İctimai Televiziya iqtidarın fəaliyyətinin işıqlandırılmasını azaldıb, həmçinin digər namizədlərə xəbərlər proqramında yer ayırıb. Bununla belə, İ.Əliyev yenə də digər rəqiblərindən daha çox işıqlandırılıb. Rəsmi təbliğat kampaniyası başladıqdan sonra, İTV-nin xəbərlər proqramında prezident İlham Əliyevə 14 dəqiqə 18 saniyə vaxt ayrılıb. İşıqlandırmanın tərzini 75.6% müsbət və 24.4% neytral şəkildə qiymətləndirilib. Növbəti ən çox yer alan namizəd – Fazil Qəzənfəroğluna 1 dəqiqə 42 saniyə vaxt ayrılıb, işıqlandırmanın tərzini əsasən neytral olub. Digər 5 namizədə isə cəmi 5 dəqiqə 19 saniyə vaxt ayrılıb. Beləliklə, İTV xəbərlər proqramında bütün namizədlərin işıqlandırılmasını heç də bərabər dərəcədə təmin etməyib.

⁵ Daha ətraflı bu internet ünvanında tanış olmaq olar: www.irfs.az

RATİ müəyyən edib ki, dövlət telekanalı olan AZTV hakimiyyətdə olan prezidentə özünün çox böyük dəstəyini nümayiş etdirərək, ona monitoring dövründə xəbərlərdə 14 saat 38 dəqiqə 27 saniyə vaxt ayrılıb. Bunun əksinə olaraq, digər namizədlərə əsasən neytral qiymətləndirilən 49 saniyə vaxt ayrılıb. AZTV xəbərlərində əsasən fərmanlar və ya sərəncamlar bütövlükdə oxunub və bu zaman İlham Əliyevin şəkli arxa planda göstərilib. Bu fərmanların bəziləri həddən artıq çox vaxt aparıb, məsələn, sentyabrın 27-də AZTV prezidentin prokurorluq işçilərinin təltif edilməsi barədə fərmanın oxunmasına 7 dəqiqədən də çox vaxt ayırıb. Oktyabrın 4-də isə AZTV təhsil işçilərinin təltif edilməsi barədə fərmanın oxunmasına demək olar ki, 5 dəqiqə vaxt ayırıb. Bundan əlavə, bütün monitoring dövründə AZTV-də İ.Əliyev daha çox təntənəli mərasimlərdə və xeyirxah işlər görərkən göstərilib.

Ölkə üzrə yayıma malik özəl telekanal Lider TV İ.Əliyevə 1 saat 16 dəqiqə 58 saniyə, digər namizədlərə isə 37 saniyə efir vaxtı ayırıb.

Ölkə üzrə yayıma malik digər özəl telekanal Space TV xəbərlərin 42 dəqiqə 20 saniyəsinə iqtidara ayırıb və bu ayrılan vaxt həddən artıq pozitiv tərzdə olub. Digər prezidentliyə namizədlərə qətiyyətlə efir vaxtı ayrılmayıb (0 saniyə).

ATV-dəki xəbərlərin 1 saat 2 dəqiqə 30 saniyəsi daha çox iqtidara ayırılıb.

Xəzər TV iqtidara nisbətən az vaxt – 28 dəqiqə 54 saniyə ayırıb və bu da əsasən müsbət tərzdə olub. Hafiz Hacıyev xəbərlərdə daha çox işıqlandırılan növbəti namizəd olub – 42 saniyə.

Yalnız ANS telekanalı xəbərlər proqramı çərçivəsində bütün namizədlərə müxtəlif məsələlər barədə öz baxışlarını ifadə etmək üçün imkan yaradıb. Ümumilikdə isə kanal öz xəbərlər proqramlarında işıqlandırmanın böyük hissəsini hazırkı prezidentə ayırıb – 39 dəqiqə 9 saniyə. Bu işıqlandırma tərzinə görə əsasən neytral və ya pozitiv olub. İqbal Ağazadə 5 dəqiqə 6 saniyə vaxt alıb, işıqlandırmanın təzi 50/50 nisbətində neytral və pozitiv arasında bölünür.

RATİ-nin hesabatına əsasən telekanallar da seçkiləri boykot edən siyasi liderlərə hər hansı efir vaxtı ayrılmayıb və bununla da tamaşaçılara belə bir qərarın arxasında dayanan səbəbi anlamaq üçün imkan verilməyib.

Azərbaycanda fəaliyyət göstərən yerli media təşkilatları, habelə SMDT-nin müşahidələri göstərir ki, prezident seçkiləri dövründə dövlət və özəl televiziya hakimiyyəti təmsil edən namizədin işıqlandırılmasına daha çox üstünlük verməsi hakimiyyətin siyasi plüralizmə davamlı mənfi münasibətinin təzahürüdür. Narahatlıq yaradan ən ciddi hal dövlət büdcəsi hesabına maliyyələşən televiziya hakimiyyətin siyasi opponentlərinin alternativ mövqeləri barədə ictimai məlumatlandırma öhdəliklərini yerinə yetirməməsidir. Bununla da, ölkənin bütün televiziya müxalifətə öz siyasi baxışlarını ifadə etmək üçün əhəmiyyətli imkanlar verməyərək, nəticədə ictimaiyyətə qarşı duran siyasi tərəflər barədə obyektiv və ətraflı fikirlər təqdim edə biləcək ictimai debat və fikir mübadiləsi üçün məkan rolunu oynamayıblar. Bununla da 15 oktyabr 2008-ci ilin prezident seçkilərində namizədlər barədə ölkə seçicilərinin dəqiq və ədalətli məlumat əldə etmək imkanları məhdudlaşdı.

● Seçiqabağı təşviqatın kütləvi tədbirlərin keçirilməsi yolu ilə təşkili

Prezidentliyə namizədlərdən yalnız hakimiyyətdə olan YAP sədri İlham Əliyevin seçki qərarı 17 sentyabr 2008-ci ildə Bakıda çoxminli görüş keçirib. Ancaq seçicilərlə bu görüşdə namizəd olan İlham Əliyev iştirak etməyib. Bununla belə, prezident kimi səlahiyyətlərini icra edən və prezidentliyə namizəd olan İlham Əliyev seçiqabağı dövrdə ölkənin müxtəlif bölgələrinə səfərlər edərək, çoxsaylı görüşlər keçirib. Ancaq bu görüşlərdə İ.Əliyevin etdiyi çıxışların seçiqabağı təşviqat xarakteri daşdığını müəyyən etmək mümkün olmayıb, çünki bu cür səfərlərdə seçicilərin ona səs verməsi üçün hər hansı çağırışlar edilməyib. Ümumiyyətlə hər hansı bir kütləvi tədbirdə və ya görüşdə prezidentliyə namizəd İ. Əliyevin seçicilərə yönəlmiş vədləri, onları seçkiyə dəvət etməsi və ona səsverməsi kimi çağırışları müşahidə edilməyib.

Hakim partiyanın namizədindən fərqli olaraq digər prezidentliyə namizədlər seçkiqabağı təşviqat dövründə inamlı və milli səviyyəli təbliğat kampaniyası apara bilməyiblər. Bu cür tendensiya bütün prezidentliyə namizədlərin zəruri sosial resurslara malik olmaması, zəif təşviqat kampaniyası təşkil etməsi, o cümlədən hakim partiyanın namizədin xeyrinə inzibati resurslardan istifadə olunması səbəbləri ilə izah edilə bilər. Bununla da seçkiqabağı təşviqat dövrü əsasən rəqabətsiz şəraitdə keçib və seçicilərin alternativ seçim imkanları məhdudlaşıb.

● Seçkiqabağı təşviqatın çap nəşrləri vasitəsilə aparılması

15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisində seçkiqabağı təşviqat kampaniyasının aparılması zamanı bəzi yeniliklərə rast gəlinib. Ümid Partiyasının sədri və prezidentliyə namizəd İqbal Ağazadənin Seçki Qərargahı seçicilər arasında namizədin seçki platformasının xülasəsinə dair xüsusi DVD disklər və SMS mesajlar yayıb.

Bu mərhələdə bütün prezidentliyə namizədlər müxtəlif ölçüdə plakatlar, broşuralar nəşr edərək, bu nəşr materiallarının yerləşdirilməsi və yayılmasını təşkil ediblər.

Seçkiqabağı təşviqat dövründə müşahidəçilər namizədlərə seçkiqabağı təbliğat-təşviqat materiallarının yerləşdirilməsi ilə bağlı bərabər şəraitin yaradılmamasını qeyd alıblar. Belə ki, təşviqat materiallarının yerləşdirilməsi zamanı bir namizədə digərinə nisbətə üstünlük verilib, bununla da namizədlərə münasibətdə bərabərlik pozulub. Bu cür hallar Seçki Məcəlləsinin 87.2-ci maddəsinin tələblərinin pozulmasıdır. Məsələn, 51 sayılı Qusar seçki dairəsi üzrə 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 və 8 sayılı seçki məntəqələri ərazisində yerləşən təbliğat lövhələrində yalnız Yeni Azərbaycan Partiyasının prezidentliyə namizədi İlham Əliyevin şəkilləri asılıb. Eyni hallar 67 sayılı Cəlilabad seçki dairəsinin 21, 31, 20 sayılı seçki məntəqələri, həmçinin 98 sayılı Şəmkir şəhər, 99 sayılı Şəmkir kənd, 100 sayılı Şəmkir-Daşkəsən, 101 sayılı Göygöl - Daşkəsən, 103 sayılı Gədəbəy seçki dairələrinin əksər seçki məntəqələrində, həmçinin 24 sayılı Nizami birinci seçki dairəsi üzrə 5, 6, 8, 11, 15 və 21 sayılı seçki məntəqələrində də müşahidə olunub.

72 sayılı Yardımlı –Masallı seçki dairəsi üzrə müşahidənin nəticələrinə əsasən 1 sayılı seçki məntəqəsinin qarşısındakı təbliğat-təşviqat lövhəsində bütünlüklə prezidentliyə namizəd İlham Əliyevin şəkilləri vurulub, digər namizədlərə isə şəkillərinin yerləşdirilməsi üçün yer qalmayıb.

Qeyd edək ki, prezident seçkisi başlamazdan öncə prezidentliyə namizəd İ. Əliyev onun təbliğat şəkillərinin parklardan, küçələr və yol kənarlarından yığışdırılmasını tapşırıb. Bundan sonra dövlət başçısına məxsus plakatlarının sayı ölkə üzrə azalıb. Bununla belə seçki dövründə binalar və ticarət mərkəzlərində, habelə ictimai nəqliyyatda əsasən İ.Əliyevin təşviqat şəkilləri çoxluq təşkil edib.

Bu cür hallarla bağlı prezidentliyə namizədlərin heç biri seçki komissiyalarına şikayətlə müraciət etməyiblər. Eyni zamanda müşahidəçilər bəzi namizədlərin öz təbliğatlarını təşviqat plakatları ilə təşkilində passivlik nümayiş etdirdiyini qeyd alıblar.

2) Seçkiqabağı təşviqat kampaniyasında inzibati resurslardan istifadə

Seçkiqabağı təşviqat kampaniyası zamanı Yeni Azərbaycan Partiyasından prezidentliyə namizədin xeyrinə inzibati resurslardan istifadə halları qeyd alınıb. Qeyd edək ki, Azərbaycan seçki təcrübəsində ənənəvi qanun pozuntularından hesab edilən bu cür hallar əsasən yerli icra orqanları vasitəsilə namizədlərin təşviqat kampaniyasının təşkilində iştirakla səciyyələnir. Yerli və beynəlxalq müşahidəçilər seçkiqabağı təşviqatda inzibati resurslardan istifadə hallarını son 10 ildə keçirilən bütün seçkilərdə qeyd alıblar⁶.

15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisində də bu cür qanun pozuntularına rast gəlinib. Belə ki, yerli icra hakimiyyətləri və dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatlar vasitəsilə prezidentliyə namizədin seçicilərlə görüşlərində iştirak üçün vətəndaşların məcburi cəlb olunması halları müşahidə olunub. Bununla da seçicilərin

⁶ Bax: ATƏT\DTİHB və Seçki Monitoring Mərkəzinin müvafiq seçki hesabatları Yekun hesabat, Prezident seçkisi – 2008, SMDT, Azərbaycan

öz iradəsini sərbəst ifadəsinə təzyiqlər edilib və onların sərbəst seçim etmək hüququ pozulub. Bu cür hallar Azərbaycan Respublikası Seçki Məcəlləsi və İnzibati Xətalər Məcəlləsinin tələblərinin, o cümlədən azad seçkilərin təşkili barədə ATƏT standartlarının pozulmasıdır.

Məsələn, SMDT-yə verilən məlumatlara görə, sentyabrın 17-də Bakı şəhər 1 saylı Tibb məktəbinin müəllimi Nəriman Mövsümov həmin məktəbin tələbələrini prezidentliyə namizəd İlham Əliyevin təbliğat mitinqinə getməyə məcbur edib. Tələbələrin avtobusla mitinqə aparılması təşkil edilib və buna etiraz edənlər məktəbdən qovulacaqları ilə hədələnilib.

3) Təzyiqlər

Müşahidəçilər seçkinin bu mərhələsində ölkədə vətəndaşların sərbəst və dinc toplaşmaq azadlığının qorunması, söz və mətbuat azadlığına təminat yönündə müsbət dəyişikliklər qeydə almayıblar. Prezident seçkisi kampaniyası başladıqdan sonra seçkini boykot edən siyasi partiyalara Bakı şəhərində dinc etiraz aksiyası keçirməyə Şəhər İcra hakimiyyəti icazə verməyib. Eyni zamanda həm paytaxt Bakıda, həm də əyalətlərdə seçkilərlə bağlı ictimai müzakirələrin keçirilməsi məhdudlaşdırılıb. Əyalətlərdə əsasən yerli icra hakimiyyətləri bu cür toplantılara icazə verməyib. Məsələn, Şamaxı və Ağsu rayonlarında icra hakimiyyətlərinin nümayəndələri rayonlardakı bütün çayxanalara, kafelərə, restoranlara seçki ilə bağlı hər hansı tədbirin keçirilməsini qadağan edib. Tədbirlər yalnız yerli icra hakimiyyəti ilə razılaşdırıldıqdan sonra keçirilə bilər.

Sentyabrın 17-də prezidentliyə namizəd İlham Əliyevin Bakıda keçirilən təbliğat görüşündə “Trend” agentliyinin əməkdaşı Emil Məmmədov və “Azadlıq” radiosunun əməkdaşı Maarif Əkbərliyə polis əməkdaşları foto çəkilişlər aparmağa imkan verməyib. Jurnalistlər bu hala etiraz etdikdə isə onları polis maşınlarına zorla mindirib həmin ərazidən kənarlaşdırmaq istəyiblər. Ancaq digər jurnalistlər müdaxilə etdikdən sonra jurnalistlər sərbəst buraxılıb.

Seçkiləri boykot edən siyasi partiyaların Bakı şəhərində keçirmək istədiyi İctimai Forumu yer ayrılmayıb, bu barədə müraciətlər təmin edilməyib. Bakı şəhərində Mətbuat konfransları, ictimai-siyasi tədbirlərin keçirilməsi üçün yerlər süni olaraq məhdudlaşdırılıb.

4) Təşviqat materiallarının məhv edilməsi

SMDT müşahidəçiləri seçkiqabağı təşviqat dövründə bəzi məlumat lövhədə prezidentliyə namizədlərə aid təbliğat-təşviqat plakatlarının məhv edilməsi hallarına rast gəliblər.

Ağstafa rayon 9 saylı seçki məntəqəsinin qarşısındakı lövhəsində namizəd İqbal Ağzadənin şəkilləri mütəmadi olaraq məhv edilib. Bu cür hallar Ağstafa rayonu Poylu kənd icra nümayəndəliyinin binasında yerləşən 21 saylı seçki məntəqəsində də baş verib. Umid partiyasının Ağstafa rayon təşkilatının sədri Şəmsəd Nağıyev bunun Poylu ərazi icra nümayəndəsi Xəlil Nəsimov və MnSK-nın katibi Tahir Bayramov tərəfindən həyata keçirildiyini bildirib. İ.Ağzadənin plakatları Yasamal və Binəqədi rayonlarında yerləşən seçki məntəqələrində də bəzi hallarda divarlardan cırılaraq məhv edilib.

102 saylı Samux-Şəmkir seçki dairəsi üzrə müşahidənin nəticələrinə görə 3 saylı seçki məntəqəsinin təbliğat lövhəsində prezidentliyə namizəd Hafiz Hacıyevin şəklinin üzərinə təhqiredici rəsmlərin çəkildiyi müşahidə edilib. Hafiz Hacıyevin nümayəndələri bunu aradan qaldırmaq üçün namizədin şəkillərini yeniləri ilə əvəz ediblər.

5) Seçkiqabağı təşviqat kampaniyasının maliyyələşməsində şəffaflıq

Seçkiqabağı təşviqatın maliyyələşdirilməsi prosesində həm seçki, həm də seçkidən sonra şəffaflıq təmin olunmayıb. Belə ki, prezidentliyə namizədlərdən İlham Əliyev və Qüdrət Həsənzadə istisna olmaqla digər namizədlər seçkiqabağı təşviqatın büdcəsi, kampaniya vəsaitinin xərclənməsi və bu vəsaitlərin konkret təyinatları barədə açıqlamalar verməyiblər. Ancaq Seçki Məcəlləsinin 95-ci maddəsində seçkiqabağı təşviqatın maliyyələşməsi ilə bağlı namizədlərin təqdim etdiyi hesabatların dərc edilməsi nəzərdə tutulsa da, bu müddəa təmin olunmayıb.

Seçiqabağı təşviqat üzrə müşahidəçilərinin qeydə aldığı pozuntular üzrə məlumatlar (nümunələr):

- Sentyabrın 23-də Xaçmaz şəhər mərkəzi stadionunda prezidentliyə namizədi İlham Əliyevin təbliğat mitinqi keçirilib. Xaçmaz rayonunun kəndlərindən olan seçicilər mitinqə yerli icra strukturları vasitəsilə avtobuslarla gətirilib.
- Sentyabrın 9-da Bakı şəhər təhsil işçilərinin qurultayında Bakı Təhsil İdarəsinin sədri Nailə Rzaquliyeva prezidentliyə namizəd İlham Əliyevin təbliğatı ilə məşğul olaraq, təhsil işçilərini ona səs verməyə çağırıb.
- Sentyabrın 22-də Azərbaycan Müəllimlərinin 13-cü qurultayında Təhsil Naziri Misir Mərdanov prezidentliyə namizəd İlham Əliyevin təbliğatı ilə məşğul olaraq, bildirib ki, bütün təhsil işçiləri artıq öz qərarını verib və seçkilərdə İlham Əliyevə səs verəcəklər.
- Sentyabrın 26-da Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri Komitəsinin sədri Hicran Hüseynova qadınların 3-cü qurultayında bütün qadınların prezidentliyə namizəd İlham Əliyevə səs verəcəyini bildirib.
- Oktyabrın 3-də prezidentliyə namizəd İlham Əliyevin təşviqat kampaniyası çərçivəsində Samux rayonu Süd kombinatının qarşısında kütləvi tədbir keçirilib. Parlamentin vitse-spikeri Valeh Ələsgərovun iştirak etdiyi tədbiri tərk etmək istəyən müəllim və şagirdlərə polislər mane olublar. Seçicilərə tədbir başa çatmayınca oranı tərk etməyə icazə verilməyib.
- Göygöl rayon Dövlət Yol Polisinin rəisi Vüqar Hacıyev öz əməkdaşlarına seçki günü İlham Əliyevə səs vermələrini tapşırıb. Əks halda onları işdən qovulacaqları ilə hədələyib.
- Goycay rayon Məlikkənd orta ümumtəhsil məktəbinin direktoru Şakir İbadov şagirdlərə və müəllimlərə seçki günü prezidentliyə namizəd İlham Əliyevə səs verməyi tapşırıb. Bu rayonun Kürdşaban kənd bələdiyyəsinin sədri Azər Əliyev isə bələdiyyənin sentyabrın 25-də keçirilən iclasında bələdiyyə üzvlərinə və onların yaxınlarına seçki günü prezidentliyə namizəd İlham Əliyevə səs verməyi tapşırıb.
- 108 sayılı Ağstafa seçki dairəsində yerləşən Kəçvəlili kənd ərazi icra nümayəndəsi Tahir İmanov qapı-qapı gəzərək kənd sakinlərini İlham Əliyevə səs verməyə çağırıb.
- Gəncə Dövlət Humanitar Kollecinin direktoru Aydın Əliyev təhsil müəssisəsinin müəllimlərinə seçki gününədək yaşadıkları ərazi üzrə seçki komissiyasına gedib seçici siyahısından qeydiyyatdan çıxma vəsiqəsi almağı tapşırıb. Aydın Əliyev müəllimlərin məktəb binasında yerləşən seçki məntəqəsində səs verməli olduqlarını bildirib.
- Bakı Dövlət Universitetinin kimya fakültəsinin dekanı Əbdülsəid Əzizov və jurnalistika fakültəsinin dekanı Yalçın Əlizadə həmin fakültələrdə təhsil alan tələbələrdən qeydiyyatda olduqları ərazidəki seçki məntəqlərindən qeydiyyatdan çıxma vəsiqəsi alaraq, seçki günü Bakı Dövlət Universitetində səs vermələrini tələb edib. Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin kimya fakültəsinin dekanı Vaqif Həsənov da tələbələrdən qeydiyyatdan çıxma vəsiqələri almalarını tələb edib.

IX. SEÇKİ GÜNÜ

1) Seçki günü müşahidə metodologiyası/müşahidəçilərin yerləşməsi

Seçki günü fərdi qaydada MSK və DSK-da qeydiyyatdan keçmiş 1680 nəfər müstəqil müşahidəçi Səslərin Paralel Sayılması (SPS) metodologiyası əsasında monitorinq aparıb. Bu statistik metodologiya üzrə bütün ölkə üzrə seçki məntəqələrinin milli təmsilçiliyi əsasında müvafiq sayda seçki məntəqəsi təsadüfi yolla seçilir və bu seçki məntəqələrində müşahidəçilər (2 nəfər olmaqla) yerləşdirilir. Qeyd edək ki, SPS metodologiyası əsasında müşahidə dünyanın bir çox ölkələrində həqiqi seçkiləri keçirmək və seçicilərin hüquqlarını müdafiə etmək üçün istifadə olunur.

Keçmiş SMM-in üzvləri seçki gününə hazırlıqla bağlı 840 seçki məntəqəsində müşahidəçilik etmək üçün 1836 Azərbaycan vətəndaşına təlim keçiblər. Onlardan 1680 nəfəri SPS metodu üzrə 840 seçki məntəqəsində müşahidəyə cəlb olunublar.

Müşahidəçilər seçki günü qaydaları, müşahidəçilik funksiyaları və bitərəf müşahidəçilik barədə məlumatlanıblar. Müşahidəçilər seçki günü qaydalarına dair Yaddaş vərəqələri, Müşahidə qaydalarına dair toplular, müşahidə üzrə anketlər və təlimatlarla təmin ediliblər. Müşahidəçilərin əksəriyyəti dairə seçki Yekun hesabat, Prezident seçkisi – 2008, SMDT, Azərbaycan

komissiyalarında, 600 nəfərdən artıq müşahidəçi isə Mərkəzi Seçki Komissiyasında fərdi təşəbbüsü əsasında (Seçki Məcəlləsi: 40.4 və 40.5-ci maddələr) akkreditə olunublar.

Müşahidəçilər gün ərzində 5 dəfə – seçki məntəqəsinin açılması, səsvermə, səslərin sayılması və seçici fəallığı üzrə monitorinqin nəticələrini Baş Məlumat Mərkəzinə təqdim ediblər. Baş Məlumat mərkəzində çalışan 40 nəfər operator müşahidəçilərdən daxil olan hesabatları xüsusi metodologiya əsasında kompüter bazasına daxil edib. Müşahidəçilərə seçki günü hüquqşünas qrupu səsvermə və səslərin sayılması qaydaları üzrə yardım edib. Seçki günündən sonra müşahidəçilərin verdiyi məlumatlar onların təqdim etdiyi Müşahidə Anketləri, Hüquq pozuntusu üzrə Akt Formaları və seçki məntəqəsində səsvermənin nəticələrinə dair protokollarla tutuşdurularaq dəqiqləşdirilib.

Seçki günü müşahidənin nəticələri təsadüfi şəkildə 123 seçki dairəsi üzrə seçilmiş seçki məntəqələrinin 80%-dən gəlmiş hesablara əsaslanır. SMDT ölkə üzrə 123 seçki dairəsindən daxil olan məlumatları şərti səciyyə daşıyan 10 bölgə müşahidə zonası arasında bölüb (Bölgə müşahidə zonaları və onlara daxil olan seçki dairələrinin siyahısı 1 sayılı Əlavədə təqdim edilib).

SMDT mütəxəssisləri 123 seçki dairəsi üzrə təsadüfi seçilmiş 840 seçki məntəqəsindən daxil olmuş 771 nüsxə müşahidə anketi, qanun pozuntularına dair 452 nüsxə akt (bəzi sənədlər mükəmməl tərtib olunmadığı üçün istifadə olunmayıb) və 579 seçki məntəqəsindən olan yekun protokol əsasında seçki günü 3 mərhələnin – seçki məntəqəsinin təşkili və açılması, səsvermə, səslərin sayılması proseslərini təhlil edib.

2) Seçki günü müşahidə

Müşahidəçilər seçki günü bəzi seçki məntəqələrində ciddi qanun pozuntuları qeydə alsalar da, bu cür pozuntular əvvəlki seçkilərlə müqayisədə kütləvi xarakter daşımayıb. Ümumiyyətlə, seçki günü səsvermə və səslərin hesablanması zamanı seçki qaydalarına əməl olunması az sayda problemlərlə müşayiət olunub.

a) Seçki məntəqələrinin açılması

Müşahidəçilər məntəqələrin açılması zamanı cüzi problemlərin şahidi olublar. Belə ki, ölkə üzrə seçki məntəqələrin 99, 2 faizi saat 07.00-dan etibarən açılıb və seçki məntəqələrinin 98,8 faizində seçicilərin gizli səsverməsi üçün münasib şərait yaradılıb.

b) Seçki məntəqələrinin təşkili ilə bağlı ölkə üzrə ümumi vəziyyət:

- Seçki məntəqələrinin 99, 2 faizi gözləgörünməz mürəkkəb, ultrabənövşəyi lampa və batareyalarla təchiz olunub;
- Səsvermə başlamazdan öncə seçki qutularının boş olması seçki məntəqəsində olan şəxslərə seçki məntəqələrinin 99,3 faizində göstərilib;
- Seçki məntəqələrinin 97, 8 faizində səsvermə başlamazdan öncə seçki məntəqəsinin ərazisində qeydiyyatda olan seçicilərin sayı və seçki bülletenlərinin sayı elan edilib;
- Seçki məntəqələrinin 94, 8 faizində səsvermə başlamazdan əvvəl seçki məntəqəsindən kənardə səs vermək üçün olan müraciətlərin sayı elan edilib;
- Seçki məntəqələrinin 99, 2 faizində səsvermə prosesi qanunla müəyyən edilmiş vaxtda, yəni saat 08.00-da başlayıb.

c) Səsvermə prosesi

Yekun hesabat, Prezident seçkisi – 2008, SMDT, Azərbaycan

Müşahidəçilər səsvermə prosesi ərzində əvvəllər qeydə alınmış bəzi problemləri cüzi sayda baş verdiyini qeydə alıblar. Məsələn, seçki məntəqələrinin 96,6 faizində zəruri sənədləri olan seçicilər səsvermədə maneəsiz iştirak edib və seçki məntəqələrinin 95,2 faizində seçicilər səsvermədə seçici siyahısını imzalamaqla iştirak edib.

Ancaq bununla belə ölkə üzrə seçki məntəqələrinin 34 faizində səsvermənin nəticələrinə təsir edə biləcək ciddi qanun pozuntuları baş verib. Bu cür ciddi pozuntularını sayına və xarakterinə görə SMDT aşağıdakı kimi qruplaşdırıb:

● **Seçki məntəqələrinin 9, 5 faizində seçicilərin barmaqları yoxlanılmadan səsverməyə buraxılması halları qeydə alınıb.**

Azərbaycan seçki sistemində ilk dəfə olaraq 6 noyabr 2005-ci il parlament seçkiləri ərəfəsində seçicilərin barmaqlarının səsvermədən öncə gözəgörünməz mürəkkəblə işarələnməsinin yoxlanılması qaydası tətbiq olunub. Bu qaydaya görə seçici seçki məntəqəsinə daxil olmazdan öncə onun əvvəlcədən səs verib-vermədiyi ultrabənövşəyi lampalar vasitəsilə yoxlanılmalıdır. Əgər ultrabənövşəyi lampaya seçicinin barmağının gözlə görünməyən mürəkkəblə işarələndiyini müəyyən edərsə, həmin seçici səsverməyə buraxıla bilməz. Ancaq 6 noyabr 2005-ci il parlament seçkilərində olduğu kimi 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisində də bəzi seçki məntəqlərində bu qaydanın düzgün həyata keçirilməməsi, seçicilərin barmaqları yoxlanılmadan səsverməyə buraxılması halları qeydə alınıb.

● **Seçki məntəqələrinin 12 faizində seçicilərin barmaqları gözlə görünməyən mürəkkəblə işarələnmədən səsvermədə iştirakı qeydə alınıb.**

6 noyabr 2005-ci il parlament seçkilərindən başlayaraq, tətbiq olunan bu qaydaya görə seçici seçki bülleteni almazdan öncə onun sol əlinin baş barmağı gözlə görünməyən mürəkkəb maye ilə işarələnməlidir. Bu qayda hər bir seçicinin təkrar səsvermədə iştirak imkanının qarşısını almaq üçün tətbiq olunur. Ancaq 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisində də bəzi seçki məntəqlərində bu qaydanın düzgün həyata keçirilmədiyi qeydə alınıb.

● **Seçki məntəqələrinin 15, 8 faizində adı seçici siyahısında olmayan seçicilərin səsverməyə buraxılması halları müşahidə olunub. Bu cür hallar ölkə üzrə seçki məntəqələrinin 4,5 faizində 10 nəfərdən artıq seçicini əhatə edib.**

Seçki Məcəlləsinə görə hər bir seçici qeydiyyatda olduğu ərazidə yaradılan seçki məntəqəsində səsvermədə iştirak edə bilər. İstisna hal kimi, seçici qeydiyyatdan çıxma vəsiqəsi ilə digər seçki məntəqəsində səsvermədə iştirak edə bilər. Ancaq əvvəlki seçkilərdə olduğu kimi 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisində də bəzi seçki məntəqlərində bu qayda düzgün həyata keçirilməyib və adı seçici siyahısında olmayan (həmçinin bu ərazidə qeydiyyatda olmayan) seçicilərə qeydiyyatdan çıxma vəsiqəsi təqdim etmədən səsvermədə iştirak imkanı yaradılıb.

● **Seçki məntəqələrinin 13,3 faizində bir şəxs bir neçə dəfə səsvermədə iştirak edib.**

Seçki Məcəlləsinə görə hər bir seçici seçki günü səsvermədə 1 dəfə iştirak edə bilər. Ancaq Azərbaycanda keçirilmiş əvvəlki seçkilərdə olduğu kimi 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisində də bəzi seçki məntəqələrində bir şəxsin bir neçə dəfə səsvermədə iştirakı ilə bağlı kobud qanun pozuntuları qeydə alınıb.

● **Seçki məntəqələrinin 10 faizində seçki qutusunda saxta (topa) bülletenlərin atılması halları qeydə alınıb;**

Bu tip qanun pozuntuları əsasən müəyyən namizədin xeyrinə saxta bülletenlərin hazırlanması və seçki qutusunda atılması məqsədi daşıyır. MnSK üzvlərinin iştirakı və ya himayəsi altında həyata keçirilən bu qanun pozuntusu səsvermənin nəticələrinə birbaşa təsir edir və seçki məntəqəsində səsvermənin nəticələrini şübhə altına alır.

- **Seçki məntəqələrinin 15 faizində seçicilərin xüsusi qrup halında seçki məntəqələrinə gətirilməsi halları qeydə alınıb.**

Seçki Məcəlləsinə görə hər bir seçici səsvermədə könüllü olaraq iştirak etməlidir. Heç bir seçici səsverməyə gəlməyə məcbur və ya təhrik edilə bilməz. Ancaq Azərbaycanda keçirilmiş əvvəlki seçkilərdə olduğu kimi 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisində də əsasən yerli icra orqanlarının təşkilatçılığı ilə seçki məntəqələrinə seçicilərin qrup halında gətirilməsi təşkil edilib. Bu proses əgər əvvəlki seçkilərdə hakimiyyətə yaxın namizədlərə seçici səsələrinin verilməsini təşkil etmək üçün nəzərdə tutulurdusa, son prezident seçkisində əsas məqsəd seçici fəallığını təmin etmək olub. Qeyd edək ki, seçicilərin səsverməyə xüsusi qruplar halında gətirilməsi əsasən avtomobillərlə həyata keçirilib və müşahidəçilər bu cür avtomobillərin əsasən yerli icra orqanlarında çalışan şəxslərə məxsus olduğunu qeydə alıblar.

- **Seçki məntəqələrinin 10 faizində seçicilər namizədlərdən birinin xeyrinə səsverməyə təhrik edilib**

Seçki günü seçki məntəqəsində təbliğatla yanaşı seçicilərin iradəsinə təzyiqlər də qanunla qadğandır. Ancaq əvvəlki seçkilərdə olduğu kimi 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisində də seçicilərin namizədlərdən birininin xeyrinə səsverməyə təhrik edilməsi, bununla da seçici iradəsinə təzyiq və qanunsuz təbliğatla bağlı kobud pozuntular qeydə alınıb.

- **Seçki məntəqələrinin 13 faizində səsvermənin gizliliyi pozulub;**

Bu tip qanun pozuntusu seçki məntəqəsində olan seçicilərin seçki bülletenini səsvermə kabinetinə daxil olmadan işarələməsi nəticəsində baş verib. MnSK üzvləri səsvermənin gizliliyi ilə bağlı tələblərə riayət etməyərək, seçki məntəqəsində seçicilərin seçki bülletenini açıq şəkildə işarələməsinə rəvac veriblər.

Yuxarıda görüldüyü kimi, səsvermə zamanı müşahidə olunan qanun pozuntuları xarakterinə görə əvvəllər keçirilən seçkilərdə də qeydə alınıb və ənənəvi ciddi qanun pozuntularına aiddir. Ancaq əvvəllər keçirilən seçkilərlə müqayisədə 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisində bu cür pozuntular nisbətən az sayda (ölkə üzrə 9-15 faiz) qeydə alınıb. Məsələn, 6 noyabr 2005-ci il parlament seçkilərində bu cür qanun pozuntularına seçki günü səsvermə zamanı seçki məntəqələrinin 13-77 faizində rast gəlinib. Son prezident seçkisi günü ənənəvi qanun pozuntularının sayının azalması təqdir olunsada, bu, səsvermənin qanuni nəticələrinə xələl gətirib və hüquqi cəhətdən əsaslandırılmış araşdırılmaların aparılmasını zəruri edir.

Seçki günü səsvermənin gedişinə dair müşahidəçilərin verdiyi məlumatların ümumiləşdirilməsi göstərir ki, seçicilərin xüsusi qrup halında seçki məntəqələrinə gətirilməsi əsasən Beyləqan (39.5 faiz) və Gəncə (21.9 faiz) bölgələrində baş verib. Eyni zamanda adı seçici siyahısında olmayan seçicilərin səsverməyə buraxılması halları Naxçıvan (26.8 faiz) və Gəncə (19.0 faiz) bölgələrində daha çox qeydə alınıb (**Səsvermə prosesi üzrə qanun pozuntularının Bölgə Müşahidə Zonaları üzrə təsnifatı 2 saylı Əlavədə təqdim edilib**).

d) Səsələrin sayılması

Müşahidəçilər səsvermə başa çatdıqdan sonra səsələrin sayılması zamanı əvvəlki seçkilərlə müqayisədə az sayda qanun pozuntularının şahidi olublar. Məsələn, seçki məntəqələrinin 99 faizində seçki qutuları açılmazdan əvvəl onların möhürlü olmağı yoxlanılıb. Eyni zamanda seçki məntəqələrinin 96 faizində qanuna uyğun olaraq səsələr sayılmazdan öncə istifadə edilməmiş bülletenlər sayılıb ləğv olunub.

Seçki gününün bu mərhələsində prosesin aşkarlığı ilə bağlı qaydalar istisna olmaqla, digər hallar üzrə ciddi qanun pozuntuları cüzi sayda qeydə alınıb. Məsələn, seçki məntəqələrinin cəmi 6 faizində səslərin sayılması üzrə nəticələr yekun protokollarda düzgün əks olunmayıb.

Səsələrin sayılması prosesi ilə bağlı müstəqil müşahidəçilər 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisində aşkarlığın təmin olunmasına maneə yaradan aşağıdakı halları qeydə alıblar:

- a) Seçki məntəqələrinin 10 faizində protokolların surəti məntəqənin qarşısında asılmayıb;
- b) Seçki məntəqələrinin 10 faizində müşahidəçilərə protokolların surəti verilməyib;

Səsələrin sayılması prosesi zamanı qeydə alınmış qanun pozuntuları Naxçıvan, Şirvan və Beyləqan bölgəsində yerləşən seçki dairələrində daha çox müşahidə edilib (**Səsələrin sayılması prosesi üzrə qanun pozuntularının bölgələr üzrə təsnifatı 3 sayılı Əlavədə göstərilib**).

Səsvermənin nəticələrinə dair protokollar

Müşahidəçilərə seçki gününün sonunda seçki məntəqələrində təqdim olunan yekun protokollar əvvəlki seçkilərlə müqayisədə yuxarı seçki komissiyalarında əsasən dəyişdirilmədən hesablanıb. Müşahidəçilərin seçki günü və seçkidən sonra MnSK-dan əldə etdikləri protokollarda səsələrin rəsmi sayılması ilə bağlı məlumatlar MSK-nın seçkinin rəsmi nəticələr ilə bağlı rəqəmlərinə əsasən uyğunluq təşkil edir:

Namizəd	MSK faizi	MnSK (ilkin) üzrə	Fərq
İqbal Ağazadə	2.8	3.1	0.3
Fuad Əliyev	0.7	0.8	0.1
İlham Əliyev	88.7	88.1	0.6
Qulamhüseyn Əlibəyli	2.2	2.8	0.6
Hafiz Hacıyev	0.6	0.7	0.1
Qüdrət Həsənzadə	2.2	2.3	0.1
Fazil Mustafayev	2.4	2.2	0.2

Ancaq bu məlumat göstərir ki, protokolların hazırlanması zamanı seçki komissiyası üzvlərinin kiçik səhvləri olub. Eyni zamanda SMDT müəyyən edib ki, 35 seçki məntəqəsində səsvermənin nəticələrinə dair yekun protokollar MSK-nın açıqladığı son rəsmi nəticələr ilə uyğunsuzluq təşkil edir.

Seçici fəallığı

Seçki günü milli seçici fəallığı barədə MSK-nın elan etdiyi son rəsmi rəqəm 75, 6 faiz olub. Ancaq müstəqil müşahidəçilərin SMDT-yə təqdim etdiyi hesabatlar əsasən seçki günü milli seçici fəallığı 66, 4 faiz olub.

Bununla belə SMDT müstəqil müşahidəçilərin hesabat verdiyi seçki məntəqələrində səsvermə prosesi üzrə araşdırmalar apararaq, seçici fəallığı üzrə ümumi göstəricinin (66, 4 faiz) gerçək seçici fəallığını əks etdirmədiyini müəyyən edib. Çünki, müşahidəçilər seçki məntəqələrinin daxilində səsvermə kabinetindən çıxıb seçki qutusuna bülleten atan seçicilərin sayını hesablayıblar. Ancaq seçki günü müşahidəçilər həmçinin seçici fəallığının süni olaraq yaradılmasına rəvac verən qanun pozuntusunu –adı seçici siyahısında olmayan seçicilərin səsverməyə buraxılması (ölkə üzrə seçki məntəqələrinin 15, 8 faizində) hallarını da qeydə alıblar. Belə olduğu halda müstəqil müşahidəçilərin məlumatlarına əsasən həqiqi seçici fəallığı 66, 4 faizdən də aşağı olub.

Milli seçici fəallığı barədə müstəqil müşahidəçilərlə MSK-nın rəsmi rəqəmi arasındakı fərq (9, 2 faiz) göstərir ki, rəsmi rəqəm şişirdilib və ciddi şübhə doğurur.

SMDT həmçinin müstəqil müşahidəçilərin hesabatlarının MSK-nın seçici fəallığı üzrə elan etdiyi rəsmi rəqəmlərlə müqayisəsi zamanı aşağıdakılara əsasən seçici fəallığına dair rəsmi rəqəmlərin şişirdilmiş olması qənaətinə gəlib:

- a) MnSK-ların seçici fəallığına dair verdiyi hesablara görə, seçki məntəqələrinin 70 faizində seçki gününün müxtəlif vaxtlarında 1 seçici səsvermədə iştirak üçün orta hesabla 1 dəqiqə vaxt sərf edib. Yəni, bu seçki məntəqələrində 2 saat ərzində (120 dəqiqə) daxil olmuş 120-dən artıq seçici səsvermədə hər biri 1 dəqiqə olmaqla iştirak edib. Bu cür seçici fəallığı fiziki baxımdan mümkünsüz olduğundan ciddi şübhə doğurur.
- b) MnSK-ların seçici fəallığı üzrə 132 seçki məntəqəsi üzrə (müşahidəçilərin olduğu seçki məntəqələri) məlumatlarına görə, bu seçki məntəqələrində 2 saat (120 dəqiqə) ərzində səsvermədə iştirak edən seçicilərin ən aşağı sayı 300 nəfər olub. MnSK-ların məlumatına əsaslanaraq, hər bir seçici bu seçki məntəqələrində səsvermədə iştirak etmək üçün orta hesabla 24 saniyə vaxt sərf edib. Bu isə yenə də fiziki baxımdan mümkünsüz olduğundan ciddi şübhə doğurur.
- c) Müşahidə aparılmış seçki məntəqələrinin 3 faizində seçici fəallığı 95 faizdən çox olub və bu cür seçici fəallığının baş verməsi parktiki baxımdan mümkünsüz olduğundan şübhə doğurur.

SMDT ilə əməkdaşlıq etmiş müşahidəçilərin seçki günü qeydə aldığı qanun pozuntuları üzrə məlumatlar (nümunələr):

- 8 sayılı Binəqədi birinci seçki dairəsinin 3 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Azad İsmayılovun verdiyi məlumata görə, Məntəqə Seçki Komissiyasının (MnSK) katibi Ceyran Nağıyeva və Məntəqə Seçki Komissiyasının (MnSK) üzvü İradə Mehdiyeva seçki qutusuna işarələnmiş topa bülletenlər atıblar.
- 34 sayılı Xətai ikinci seçki dairəsinin 14 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Dərya Hacıyevin məlumatına görə, MnSK üzvü Bəsti Məmmədova və kənar şəxslər seçki qutusuna topa bülletenlər atıblar.
- 37 sayılı Nizami (Gəncə) birinci seçki dairəsinin 5 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi Elnarə Muradovanın məlumatına görə, məntəqəyə həkim kimi təhkim olunan Şəhla (soyadını dəqiqləşdirmək mümkün olmayıb) və Tinati Mişkinazi də günün müxtəlif saatlarında seçki qutularına topa bülletenlər atıblar.
- 40 sayılı Kəpəz (Gəncə) ikinci seçki dairəsinin 1 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Şamil Həsənovun məlumatına əsasən, MnSK sədri Fəxrəddin Adıgözalov və MnSK üzvü Rövşən Cəfərzadənin nəzarəti altında seçki qutusuna topa bülletenlər atılıb. Bu seçki dairəsinin 13 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Xalidə Əhmədovanın verdiyi məlumata görə, seçki günü saat 15.30-da Səidə Allahverdiyeva təkrarən səs verərək topa bülletenləri seçki qutusuna atıb. Həmçinin MnSK üzvləri Malik Abbasov və Şəfəq Salamova təkrar səs verərək qutuya topa bülletenlər atıblar. Bu seçki məntəqəsində seçici Fazil İsayeviç 3 dəfə səs verməyə iştirak edib və hər dəfə seçki qutusuna topa bülletenlər atıb.
- 68 sayılı Cəlilabad kənd seçki dairəsinin 24 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Anar Feyruzovun verdiyi məlumata görə, MnSK sədri Nazim Əliyevin göstərişi ilə seçki qutularına məntəqənin seçici siyahısında qeydiyyatda olmayan naməlum şəxslər topa bülletenlər atıblar. Bu seçki dairəsinin 30 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Elçin Musayevin məlumatına əsasən, MnSK sədri Bədir Mirzəyev seçki qutusuna topa halında saxta bülletenlər atıb və digər şəxslərə bülleten verərək onların seçi qutularına atılmasına şərait yaradıb.
- 104 sayılı Gədəbəy-Tovuz seçki dairəsinin 5 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Qamət Abbasovun verdiyi məlumata görə, seçki günü saat 11.00-da MnSK-nın üzvü Şakir Cəfərov, saat 16.40-da isə MnSK üzvü Tələt Qarayev seçki qutusuna topa bülletenlər atıb. Bu seçki dairəsinin 11 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi

olmuş Üzeyir Bünyadovun verdiyi məlumata görə MnSK üzvü Bəhman Qarayev seçki qutusunda topa bülletenlər atıb.

- 8 sayılı Binəqədi birinci seçki dairəsinin 3 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Azad İsmayılovun məlumatına əsasən, MnSK üzvləri səsvermə başa çatdıqdan sonra müşahidəçiləri seçki məntəqəsindən çıxarıblar.

- 68 sayılı Cəlilabad kənd seçki dairəsinin 30 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Elçin Musayevin məlumatına əsasən, MnSK üzvü Qorxmaz Sərbətov məntəqədə müşahidəçiləri hədələyərək onlardan məntəqəni tərk etməyi tələb edib.

- 37 sayılı Nizami birinci (Gəncə) seçki dairəsinin 5 sayılı seçki məntəqəsində MnSK sədri Etibar Murğuzov bir qrup seçicilərin barmaqları yoxlanılmadan səs vermələrinə şərait yaradıb.

- 106 sayılı Tovuz-Qazax-Ağstafa seçki dairəsinin 24 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Tural Göyüşovun məlumatına əsasən, seçki məntəqəsinə gələn müşahidəçi Fizuli İsayev barmağı yoxlanmadan ikinci dəfə səsvermədə iştirak edib.

- 19 sayılı Nərimanov birinci seçki dairəsinin 28 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Nəsimi Əliyevin verdiyi məlumata görə, 7 sayılı poliklinikanın işçiləri 2 dəfə səsvermədə iştirak ediblər.

- 61 sayılı Neftçala seçki dairəsinin 3 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçilər Tanrıverdi Hüseynov və Əlövsət Əliyevin məlumatlarına əsasən, Neftçala Rayon Su və Kanalizasiya idarəsinin müdiri Fəxrəddin Quliyev bu seçki məntəqəsində bir neçə dəfə səsvermədə iştirak edib. Müşahidəçilər həmçinin bu seçki məntəqəsinin seçicilər siyahısında 127 nəfər əsgərin adı olsa da, yaxınlıqdakı “N” sayılı hərbi hissədən 400-dən artıq əsgərin məntəqəyə gətirilərək, səsvermədə iştirak etdiyini qeydə alıblar. Bu zaman əsgərlərin barmaqlarına mürəkkəb vurulması yoxlanılmayıb, o cümlədən seçki bülleteni aldıqdan sonra barmaqlarına mürəkkəb vurulmayıb.

- 80 sayılı İmişli-Beyləqan seçki dairəsinin 42 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş İbiş Əbilovun verdiyi məlumata görə, seçici Fehruz İzzətov həm özünün, həm də ailə üzvlərinin əvəzinə seçki bülleteni alaraq səsvermədə iştirak edib.

- 123 sayılı Kəlbəcər seçki dairəsinin 45 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Elçin Bayramovun verdiyi məlumata görə, MnSK sədri Elbrus Mirzəyev bir seçiciyə bir neçə dəfə səs verməyə imkan yaradıb.

- 104 sayılı Gədəbəy-Tovuz seçki dairəsinin 5 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Qamət Abbasovun məlumatına əsasən, gün ərzində dəfələrlə PAZ markalı 21 AC 065 dövlət nömrə nişanlı avtobus seçiciləri xüsusi qruplar halında səsverməyə gətirib. Avtobusun sürücüsü Məmməd Abbasov müşahidəçiyə bildirib ki, bunu icra nümayəndəsi Şahin Kazımovun göstərişi ilə edir.

- 40 sayılı Kəpəz (Gəncə) ikinci seçki dairəsinin 13 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Xalidə Əhmədova MnSK sədri Səməndər Hüseynovun oğlu İlkin Hüseynov Jiquli markalı, 10 CF 271 dövlət nömrə nişanlı avtomobildə seçki məntəqəsinə gün ərzində bir neçə dəfə seçiciləri gətirdiyini qeydə alıb. Bu seçki dairəsinin 25 sayılı seçki məntəqəsində isə gün ərzində 10 FZ-630 dövlət nömrə nişanlı QazEL markalı mikroavtobusla seçicilər qrup halında məntəqəyə gətirilib.

- 43 sayılı Sumqayıt üçüncü seçki dairəsinin 24 sayılı seçki məntəqəsinə gün ərzində seçici qruplarının Jiquliu 2106 markalı 10 HZ 927 dövlət nömrə nişanlı avtomobillə gətirilməsi qeydə alınıb.

- 45 sayılı Abşeron seçki dairəsinin 16 sayılı seçki məntəqəsində seçicilər 10 LN 720, 10 KC 683, 10 HH 359, 10 AA 712, 10 CK 195, 52 BD 624 dövlət nömrə nişanlı avtomobillərlə seçki məntəqəsinə gətirilib.
- 102 sayılı Samux-Şəmkir seçki dairəsinin 28 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Pünhan Namazov gün ərzində seçicilərin Jiquli 21011 markalı 34 BO 614 nömrəli və 51 BX 734 nömrəli avtomobillərdə səsverməyə gətirilməsini qeydə alıb.
- 57 sayılı Kürdəmir seçki dairəsinin 21 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Ruhulla Abuşovun məlumatına əsasən, seçki bülletenlərinin sayılmasını MnSK sədri, MnSK katibi seçki məntəqəsində olan müşahidəçilər və kənar şəxslərlə birgə həyata keçiriblər.
- 61 sayılı Neftçala seçki dairəsinin 3 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçilər Tanrıverdi Hüseynov və Ələvsət Əliyevin verdiyi məlumatlara görə, seçki qutularındakı bülletenlər sayıldıqdan sonra məlum olub ki, seçicilər siyahısındakı imzaların sayı bülletenlərin sayından fərqlənir. Belə ki, seçki qutularından çıxan bülletenlərin sayı 1078 ədəd, seçici siyahısındakı imzaların sayı isə 1104 olub. Bundan sonra MnSK sədri ləğv olunmamış 26 ədəd bülleteni işarələyib və sayılmış bülletenlərə əlavə edib. Bu prosesdə Neftçala Rayon Elektrik Şəbəkəsinin rəisi Vurğun Şirəliyev MnSK sədrinə kömək edib. Ancaq bu seçki məntəqəsində səssayma başa çatdıqdan sonra yekun protokollar hazırlanarkən prezidentliyə namizəd İlham Əliyevin 91 faiz səs topladığı məlum olub. MnSK sədri 61 sayılı Dairə Seçki Komissiyasından İ.Əliyevin xeyrinə olan səsə azaldılmasına dair göstəriş gəldiyini bildirib və istifadə olunmamış bülletenlərdən digər namizədlərin səs faizlərini artırmaq üçün istifadə edib. MnSK sədri müşahidəçilərə səsvermənin nəticələrinə dair yekun protokolları verməkdən imtina edib.
- 22 sayılı Nəsimi ikinci seçki dairəsinin 21 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Aslan Nəcəfzadənin məlumatına görə, səsə sayılması başa çatdıqdan sonra MnSK üzvləri protokolun surətini müşahidəçilərə verməkdən imtina ediblər.
- 73 sayılı Lənkəran şəhər seçki dairəsinin 10 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Elşən Tağıyevin məlumatına əsasən, protokolun surəti müşahidəçilərə verilməyib. MnSK-da bildiriblər ki, protokol seçki dairəsində təsdiqləndikdən sonra 16 oktyabrda müşahidəçilərə veriləcək.
- 79 sayılı İmişli seçki dairəsinin 3 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Vilayət Cəfərovun məlumatına əsasən, protokolun surəti müşahidəçiyə verilməyib və protokolun surətini istədiyi üçün məntəqə sədri onu təhqir edib.
- 80 sayılı İmişli-Beyləqan seçki dairəsinin 36 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Vasif Fətəyevin məlumatına əsasən, məntəqə sədri bildirib ki, protokolu müşahidəçilərə verməyin lazım olduğunu barədə təlimat almayıb.
- 81 sayılı Beyləqan seçki dairəsinin 10 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Vaqif Talıbovun məlumatına əsasən, MnSK sədri Sərdar Aslanov səsə hesablandıqdan sonra bütün seçki sənədlərini özü ilə götürüb və məntəqəni bağlayaraq gedib. Seçkinin nəticələri elan edilməyib, müşahidəçilərə protokol verilməyib və protokol məntəqədən asılmayıb. Bu seçki dairəsinin 40 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Ələvsət Cəfərovun məlumatına əsasən, bülletenlər sayıldıqdan sonra yekun protokol müşahidəçilərə verilməyib.
- 84 sayılı Füzuli seçki dairəsinin 18 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Emin Quliyevin məlumatına əsasən, məntəqə sədri müşahidəçilərə doldurulmamış protokol verib və sənədləri götürərək məntəqəni tərk edib. Bu seçki dairəsinin 68 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi Şünasi Şamilovun məlumatına əsasən MnSK sədri protokolları imzalamadan və möhür vurmada müşahidəçilərə təqdim edib.

- 121 sayılı Laçın seçki dairəsinin 46 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Abbas Əsgərovun məlumatına əsasən, icra nümayəndəsi Məzahir Bayramovun göstərişi ilə müşahidəçilərə protokolun surəti verilməyib.
- 26 sayılı Sabunçu birinci seçki dairəsinin 23 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Nailə Quliyevanın məlumatına əsasən, səslərin sayılması müşahidəçilərin qarşısında deyil, MnSK sədrinin otağında gizli şəkildə aparılıb.
- 99 sayılı Şəmkir kənd seçki dairəsinin 29 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Zahir Şirinovun məlumatına əsasən, səslərin sayılması zamanı MnSK üzvləri müşahidəçiləri səssayma otağından çölə çıxardıblar.
- 100 sayılı Şəmkir-Daşkəsən seçki dairəsinin 11 sayılı seçki məntəqəsində səslərin sayılması zamanı məntəqə sədri Mülki Abdullayeva müşahidəçiləri səssayma otağından çıxardıb.
- 38 sayılı Nizami (Gəncə) ikinci seçki dairəsinin 23 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçilər Nicat Həsənov və Elçin Həsənovun məlumatlarına əsasən, MnSK sədri Tünzalə Bağirova və MnSK katibi Akif Qəmbərov seçiciləri prezidentliyə namizəd İlham Əliyevə səs verməyə təhrik edib.
- 82 sayılı Ağcabədi seçki dairəsinin 3 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş İbrahim Hacıyevin məlumatına əsasən, məntəqə sədri Tofiq Zeynalov seçiciləri prezidentliyə namizəd İlham Əliyevə səs verməyə çağırıb.
- 97 sayılı Goranboy-Naftalan seçki dairəsinin 7 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Şəhriyar Hüseynovun məlumatına əsasən, məntəqənin daxilində heç bir sənədi olmayan bir şəxs guya seçicilərə kömək etmək bəhanəsiylə seçiciləri prezidentliyə namizəd İlham Əliyevə səs verməyə çağırıb.
- 104 sayılı Gədəbəy-Tovuz seçki dairəsinin 17 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş Səid Əliyevin məlumatına əsasən, məntəqə sədri Aqil Məmmədov və məntəqə üzvləri Rövşən Əsgərov, Mirzə Hacıyev, Elman Paşayev seçicilərin hüquqlarını pozaraq özləri seçicilərin əvəzinə səs veriblər.
- 109 sayılı Balakən seçki dairəsinin 5 sayılı seçki məntəqəsində müşahidəçi olmuş İntizar Alqayevanın məlumatına əsasən, Qazbinə bələdiyyəsinin sədri seçki məntəqəsinə bir neçə seçicinin şəxsiyyət vəsiqəsini gətirərək, bu sənədlərdəki şəxslərin əvəzinə səs verib.

X. RƏSMİ NƏTİCƏLƏR VƏ SEÇKİDƏN SONRA VƏZİYYƏT

1) Rəsmi nəticələr

19 oktyabr 2008-ci ildə MSK qəbul etdiyi 29/137 sayılı qərarla seçkilərin ümumi nəticələrinə dair yekun protokolu təsdiq olunmaq üçün Konstitusiya Məhkəməsinə göndərib. Səsvermənin ümumi yekunları haqqında MSK-nın protokolunda bildirilir ki, ölkə üzrə qeydiyyatda olan seçicilərin (4 927 561 nəfər) 75, 12 faizi, yəni 3 701 690 nəfər seçki günü bülleten alaraq, səsvermədə iştirak edib. MSK-nın yekun protokoluna görə 57 760 səs etibarsız, 3 642 874 səs etibarlı hesab edilib. MSK-nın rəsmi nəticələrinə əsasən prezidentliyə namizəd İlham Əliyev seçici səslərinin 88, 73 faizini yəni, 3 232 259 səs alıb.

MSK-nın təqdim etdiyi sənədlər əsasında Konstitusiya Məhkəməsi 22 oktyabr 2008-ci ildə plenum iclasını keçirərək, nəticələrin təsdiq və rəsmən elan edilməsinə dair qərar qəbul edib. Qərarla bildirilir ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sorğusuna cavab olaraq Azərbaycan Respublikasının Bakı, Sumqayıt, Gəncə, Şirvan və Şəki Apellyasiya Məhkəmələri, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsi və Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi bildirmişlər ki, 2008-ci il oktyabrın 15-də keçirilmiş Azərbaycan Respublikası Prezidenti seçkilərinin nəticələri ilə bağlı həmin məhkəmələrə şikayət verilməyib. Konstitusiya Yekun hesabat, Prezident seçkisi – 2008, SMDT, Azərbaycan

Məhkəməsi 2008-ci il oktyabrın 15-də keçirilmiş Azərbaycan Respublikası Prezidenti seçkilərinə dair MSK-nın 2008-ci il 19 oktyabr tarixli protokolunda əks etdirilmiş nəticələri təsdiq edərək, prezidentliyə namizəd Əliyev İlham Heydər oğlunu Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilmiş elan edib.

2)Seçkidən sonra şikayətlər

Seçki Məcəlləsinə müvafiq olaraq seçki günündən sonra dairə seçki komissiyalarından daxil olmuş yekun protokolların MSK-da yoxlanılması prosesi başlayıb. Ancaq təəssüf ki, məntəqə və dairə seçki komissiyalarının yekun protokollarına əlavə sənədlər – müşahidəçilərin qanun pozuntuları barədə aktları və rəylərini araşdırmayıb.

MSK-nın 19 oktyabr 2008-ci il, habelə Konstitusiyaya Məhkəməsinin 22 oktyabr 2008-ci il tarixli qərarlarında bildirilir ki, seçki günündən məhkəmələrə şikayətlər daxil olmayıb.

Ümumiyyətlə, seçki günü səsvermənin aparılması qaydalarının pozulmasına görə şikayətlərin daxil olmaması barədə məlumatlar təəccüb doğurur. Çünki, bəzi müstəqil müşahidəçilər və prezidentliyə namizədlər seçki günündən sonra müəyyən qanun pozuntularının baş verdiyini bildiriblər. Ən çox təəssüf doğuran hal isə bu barədə MSK-ya prezidentliyə namizədlərin şikayət etməməsidir.

3) Seçkidən sonra vəziyyət

Seçki günündən sonra ATƏT DTİHB-in Avropa Parlamenti, Avropa Şurası Parlament Assambleyası, NATO Parlament Assambleyası, Avropa Parlamenti ilə birgə təşkil olunan Beynəlxalq Müşahidə Missiyası birgə bəyanat yayıb. Bəyanatda bildirilir ki, *“seçkilər ATƏT və Avropa Şurası qarşısında götürülmüş öhdəliklərə və digər beynəlxalq standartlara doğru gözəçarpan irəliləyişi nümayiş etdirdi, lakin bütün öhdəliklərə cavab vermədi. Seçki prosesi dinc şəkildə keçirilmiş, lakin əsl rəqabətin və medianın işıqlandırdığı gözəçarpan siyasi müzakirələrin çatışmaması ilə xarakterizə olmuş və beləliklə, mənalı və plüralist demokratik seçkilərin bütün prinsiplərini əks etdirməmişdir”*.

Qeyd edək ki, 15 dekabr 2008-ci ildə ATƏT/DTİHB prezident seçkisi ilə bağlı Yekun hesabatını⁷ yayıb. Yekun hesabatda prezident seçkisinin bütün mərhələləri ilə bağlı qiymətləndirmə aparılıb və tövsiyələr irəli sürülüb. Ancaq təəssüf ki, əvvəlki illərdən fərqli olaraq ATƏT/DTİHB-nin 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisinin nəticələri ilə bağlı yekun hesabatında seçki prosesinin azad və ədalətli seçkilərlə bağlı ATƏT standartlarına uyğun olub-olmaması barədə aydın münasibət bildirilmir.

MDB müşahidəçiləri seçki günündən sonra yayılan bəyanatda seçkilərin azad və demokratik keçirildiyini bildiriblər.

Norveç Helsinki Komitəsinin isə bəyanatında bildirilir ki, Azərbaycanda prezident seçkisinin atmosferi azad və ədalətli seçki keçirməyə imkan vermir. Komitə bildirib ki, seçkinin keçirilməsi üçün əsas şərtlərdən biri ictimai debatlar, azad mətbuat və ölkənin bütün siyasi qüvvələri üçün bərabər şəraitin yaradılmasıdır, ancaq Azərbaycanda bunların heç biri yoxdur.

Fransanın Azərbaycandakı səfirliyi tərəfindən Avropa Birliyi (AB) sədrliyi adından yayılan bəyanatda prezident seçkilərinin debatların təşkili, səsvermənin keçirilməsi və səsli hesablanması baxımından beynəlxalq demokratik standartlara hələ uyğun olmadığı bildirilib. Azərbaycanı demokratik plüralizm və media azadlığı sahəsində üzərinə götürdüyü beynəlxalq öhdəlikləri yerinə yetirməsi üçün səylərini davam etdirməyə çağıran bəyanata Avropa Birliyinə namizəd ölkələr Xorvatiya və Makedoniya, potensial namizədlər Albaniya, Bosniya-Hersoqovina, Çernoqoriya, Serbiya, həmçinin İslandiya və Norveç də qoşulub.

Prezident seçkisini boykot etmiş Müsavat, Xalq Cəbhəsi, Liberal və Vətəndaş İnkişafı partiyaları, Azərbaycan Naminə İctimai Forumun birləşdiyi Müxalifətin Əməkdaşlıq Mərkəzi (MƏM) seçki gününün ertəsi rəyini

⁷ <http://www.osce.org/odihr-elections/32175.html>

açıqlayıb. MƏM prezident seçkisinin azad və ədalətli keçirilmədiyini, hakimiyyətin isə qeyri-legitim hesab etdiyini bildirib.

24 oktyabr 2008-ci ildə ikinci dəfə prezident seçilən İlham Əliyevin andiçmə mərasimi keçirilərək, növbəti dəfə prezident səlahiyyətlərinin icrasına başlayıb.

15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisi nəticə etibarilə Azərbaycanda son illər müşahidə olunan siyasi böhranın aradan qalxmasına töhvə vermədi. Eyni zamanda bu seçki ölkədə dövlət-vətəndaş dialoqunun inkişafına imkanlar yaratmadı. Əksinə 2003-cü ilin prezident və 2005-ci ilin parlament seçkilərində əsas iştirakçılar olmuş siyasi qüvvələrlə iqtidar arasında münasibətlər daha da gərginləşdi. Bu seçki ölkədə birpartiyalı siyasi idarəetmənin faktiki olaraq güclənməsi, habelə hakim siyasi çoxluğun mövqelərinin daha da möhkəmlənməsi ilə nəticələndi.

Əsas müxalif siyasi partiyalar son prezident seçkisində iştirak etməməklə həm tərəfdarları, həm də siyasi azlığın qarşısında üzərinə düşən ictimai öhdəliklərinə cavab verməyən siyasi fəaliyyət nümayiş etdirdi. Bununla da, müxalif siyasi azlığın dövlətin iadrəolunmasında iştirak imkanları zəiflədi. Prezident seçksindən az sonra başlayan müzakirələrdə müxalif siyasi partiyalar 2009-cu ildə keçiriləcək bələdiyyə seçkilərində iştirak edəcəklərini bəyan etdilər. Bununla da 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçksində iştirak etməyən müxalif siyasi qüvvələrin həmin qərarlarının ziddiyətli olduğu məlum oldu.

XI. NƏTİCƏLƏR VƏ TÖVSIYYƏLƏR

SMDT 15 oktyabr 2008-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezident seçkisinin bütün mərhələləri, o cümlədən seçki günü ilə bağlı müşahidəçilərin məlumatlarının təhlili üzrə aşağıdakı yekun nəticələrə gəlir:

- Ölkədə seçkiqabağı siyasi mühit azad və ədalətli seçkilərin keçirilməsinə normal şəraiti təmin etməyib. Seçkilərdə bütün siyasi qüvvələrin iştirakı üçün əsaslı tədbirlər həyata keçirilməyib. Xüsusən də, sərbəst toplaşmaq azadlığı, siyasi fəaliyyət imkanları və söz və mətbuat azadlığına təminat verən islahatlar baş verməyib. Buna istinad edərək, 2003-cü ilin prezident və 2005-ci ilin parlament seçkilərində hakim siyasi partiya əsas opponentlik etmiş müxalif siyasi partiyalar 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisində iştirak etməyib.

- ATƏT DTİHB və Avropa Şurası Venesiya Komissiyasının seçki qanunvericiliyinə dair təklifləri prinsipə qəbul edilməyib. Əksinə 2 iyun 2008-ci ildə Seçki Məcəlləsinə edilən son əlavə və dəyişikliklər ölkədə azad və ədalətli seçkilərin keçirilməsi üçün hüquqi imkanları azaldıb və seçki prosesinin demokratikliyinə inam yaratmayıb. Bu dəyişikliklərdən sonra demokratik seçki sistemi üçün təkmil hüquqi bazanın formalaşdırılmasına yeni ehtiyaclar yaranıb.

- Seçkilər ərafəsi və seçkilər dövründə Mərkəzi Seçki Komissiyasının fəaliyyətində nəzərə çarpan texniki təkmilləşmə qeydə alınıb. Xüsusən də, seçici siyahılarının dəqiqləşdirilməsi və yerli müşahidəçilərin akkreditasiyası ilə bağlı MSK-nın nümayiş etdirdiyi səylər təqdir edilə bilər. Ancaq seçki komissiyaları seçkinin bütün mərhələlərində baş vermiş kobud qanun pəzəntlərinə adekvat reaksiya verə bilməyib. Məntəqə və Dairə Seçki Komissiyalarının isə seçki günü əsasən yerli icra hakimiyyəti orqanlarının birbaşa və ya dolayısı nəzarəti altında fəaliyyət göstərdiyi qeydə alınıb və bu cür vəziyyət ötən seçkilərdən fərqlənməyib.

- Seçici siyahılarının tərtib olunması əsasən köhnə məlumatlar əsasında aparılsa da, seçici siyahılarının dəqiqləşdirilməsi ilə bağlı yaradılmış imkanlar yüksək səviyyədə olub. Bu sahədə MSK-nın "Seçkilər" İnformasiya Mərkəzinin fəaliyyəti ciddi uğur sayıla bilər.

- Prezidentliyə namizədlərin irəli sürülməsi və qeydiyyatı prosesində namizədlərə münasibətdə ayrı-seçkilik müşahidə edilməsə də, ciddi çatışmazlıqlar qeydə alınıb. Buraya hakimiyyətdə olan prezidentliyə namizədin xeyrinə imzaların toplanmasında inzibati resurslardan istifadə və seçicilərin iradəsinə təzyiqlər daxildir. Bu cür çatışmazlıqlar nəticəsində namizədliyin irəli sürülməsi və qeydiyyatı prosesinin azad təşkili prinsipləri pozulub.

Yekun hesabat, Prezident seçkisi – 2008, SMDT, Azərbaycan

- Seçkiqabağı təşviqat kampaniyasında seçkilərin nəticələrinə ciddi təsir göstərməyən qanun pozuntularına yol verilib. Bu pozuntular daha çox iqtidarın namizədinin xeyrinə yerli hakimiyyət nümayəndələrinin təşviqat kampaniyasında iştirakı və inzibati resurslardan istifadə ilə bağlı olub.

- Seçkiqabağı təşviqat kampaniyasında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin iştirakı əvvəlki seçkilərdə olduğu kimi daha çox iqtidar namizədinin xeyrinə olub. Bununla da, digər namizədlərin yazılı və elektron mediadan bərabər istifadə imkanları məhdudlaşıb.

- Seçkiqabağı təşviqat kampaniyası qeydiyyatdan keçmiş prezidentliyə namizədlər arasında geniş seçici təbəqələrinin cəlb olunduğu ictimai-siyasi müzakirələrlə müşayət olunmayıb. Prezidentliyə namizədlərin seçki kampaniyasında zəif iştirakı ilə yanaşı bir sıra müxalif siyasi partiyaların seçkilərdə iştirak etməməsi 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisinin zəif rəqabət, alternativsiz baş verməsi, bununla da seçicilərin həqiqi iradəsinin ifadə olunmaması ilə nəticələnib;

- Seçki günü səsvermə, səsələrin sayılması və seçki məntəqələri üzrə seçkilərin yekunlarının protokollaşdırılması prosesində seçkilərin nəticələrinə ciddi təsir göstərəcək kütləvi qanun pozuntuları baş verməyib. Bununla belə bir çox seçki məntəqlərində əvvəlki seçkilərdə qeydə alınmış qanun pozuntuları qeydə alınıb. Belə ki, seçki məntəqlərində seçici fəallığının təmin olunması məqsədilə yerli icra strukturlarının seçiciləri xüsusi qruplar halında səsverməyə gətirməsi, seçki qutularına saxta bülletenlərin atılması, bir şəxsin bir neçə dəfə səsverməsi və səsvermənin nəticələrinin dəyişdirilməsi və sair pozuntulara rast gəlinib.

- Seçki günü milli seçici fəllığı barədə rəsmi məlumatlar ciddi şübhə doğurub və əksər seçki məntəqlərində seçici fəallığı süni olaraq şişirdilib;

- Seçki günündən sonra bəzi seçki məntəqlərində səsvermənin yekunlarına dair protokollar dəyişdirilib. Ancaq bu prosesin Dairə Seçki Komissiyaları və ya MSK səviyyəsində baş verdiyini müəyyən etmək çətindir.

- Seçki prosesində aşkarlığın təmin olunması əsasən məhdudiyyətlərlə müşayət olunub. MSK-da namizədlərin verdiyi imza vərəqələrinin yoxlanılmasında əksər hallarda aşkarlıq təmin edilməyib. Seçki gününün sonunda isə kifayət qədər sayda seçki məntəqlərində səsvermənin nəticələrinə dair protokollar ictimaiyyətə açıqlanmayıb. Seçki prosesi həmçinin müstəqil müşahidəçilərə təzyiqlərlə müşayət olunaraq, seçkilərin aşkarlığı ilə bağlı mövcud hüquqi-siyasi məhdudiyyətləri ortaya qoyub.

- Seçki günündən sonrakı mərhələdə seçkilərin nəticələrinə dair MSK və məhkəmələrə şikayətlər daxil olmayıb.

SMDT 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisinin monitorinqinin nəticələrini ümumiləşdirilməsi üzrə aşağıdakı Yekun Rəyə gəlir:

- 15 oktyabr 2008-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidentliyinə keçirilən seçki azad, ədalətli və demokratik olmamışdır. Seçkilərin bütün mərhələlərində, əsasən də seçkiqabağı təşviqat və seçki günü səsvermənin nəticələri üzrə ümumiləşdirmə göstərir ki, bu seçki rəqabətsiz və alternativsizlik şəraitində baş verərək, Azərbaycan xalqının həqiqi iradəsini ifadə edən seçki deyil.

- Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanları, xüsusən də siyasi hakimiyyət bu seçkinin azad, ədalətli və demokratik keçirilməsi üçün qətiyyətli siyasi iradə nümayiş etdirə bilməyib.

SMDT 15 oktyabr 2008-ci il prezident seçkisinin nəticələri əsasında aşağıdakıların həyata keçirilməsini təklif edir:

- Prezident seçkisində qeydə alınmış qanun pozuntularının aradan qaldırılması, habelə seçki təcrübəsinin təkmilləşdirilməsi üçün əsaslı tədbirlər həyata keçirilməlidir;
- Mövcud siyasi hakimiyyət cəmiyyətdə siyasi qütbləşmənin dərinləşməsinin qarşısının alınması üçün qarşıdurən əsas siyasi tərəflərlə etimad yaradan tədbirlər həyata keçirməli, ölkədəki siyasi institutların dövlətin idarəolunması prosesində iştirakına şərait yaratmalıdır;
- Seçki hüquqlarını pozan bütün şəxslər, xüsusən də yerli icra strukturlarının nümayəndələri birmənalı olaraq məsuliyyətə cəlb edilməli və cəzalandırılmalıdır;
- Seçki Məcəlləsinin (bu qanuna 2 iyun 2008-ci ildə edilmiş sonuncu əlavə və dəyişikliklər də daxil olmaqla) təkmilləşdirilməsi və demokratikləşdirilməsi istiqamətində yerli və beynəlxalq təşkilatların hüquqi təşəbbüsləri dəstəklənməlidir;
- Seçki komissiyalarının tərkibi əsas siyasi qüvvələrin bərabər təmsilçiliyi ilə paritet prinsipi əsasında təşkil edilməlidir;
- Seçki hüquqlarının pozulmasına dair şikayətlərin verilməsi və baxılmasına dair demokratik və təkmil qaydalar müəyyənləşdirilməlidir;
- Seçkinin nəticələrinin qiymətləndirilməsi, Seçki Məcəlləsində və digər qanunvericilikdə olan boşluqlar barədə, o cümlədən şikayətlərin verilməsi və araşdırılması mexanizmləri üzrə ictimai müzakirələr təşkil edilməlidir.

ƏLAQƏ

Ünvan: Azərbaycan, Bakı, AZ 1007, Vaqif prospekti 3/156
 Faks: (994 12) 596 22 94;
 Tel: (994 12) 596 22 94;
 E-poçt: emc.az2001@gmail.com or aspyo@yahoo.com

XII. ƏLAVƏLƏR

1 saylı Əlavə

Bölgə müşahidə zonaları və onlara daxil olan seçki dairələrinin

SİYAHISI

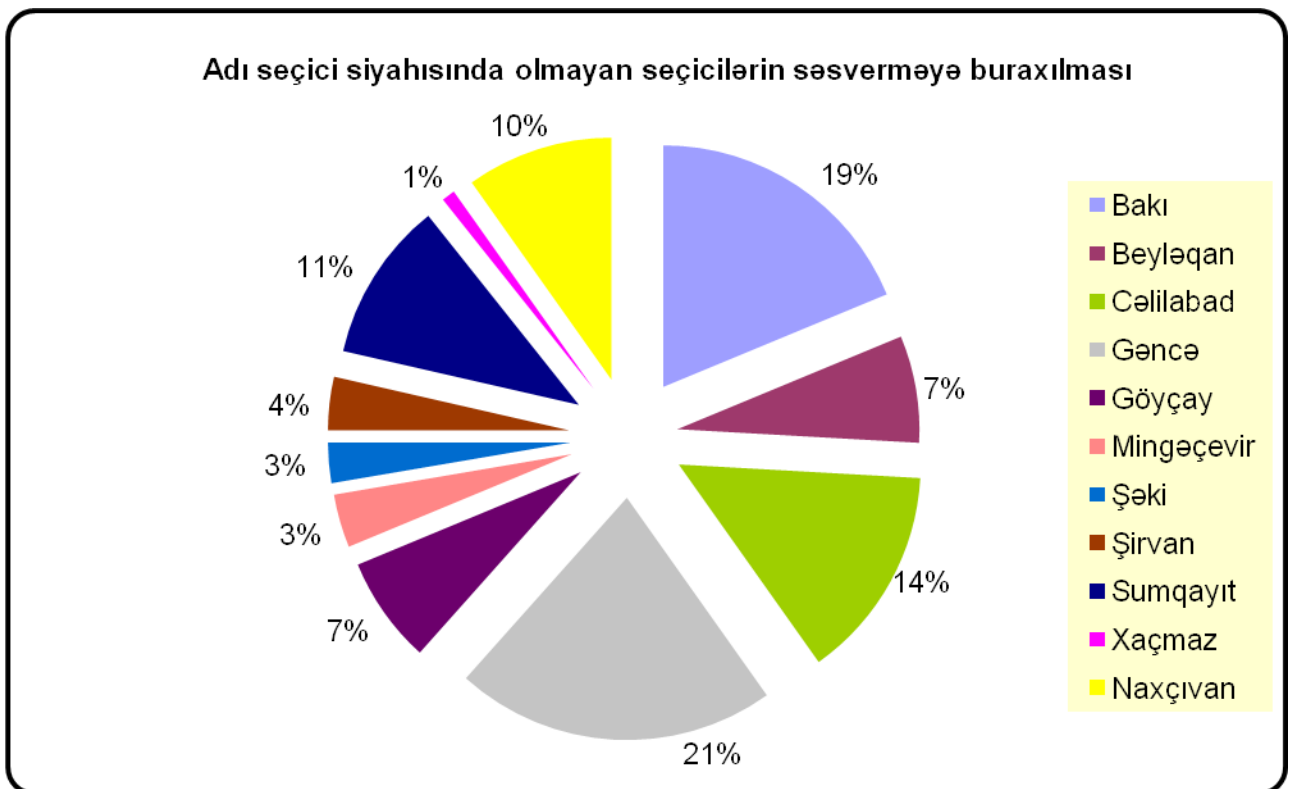
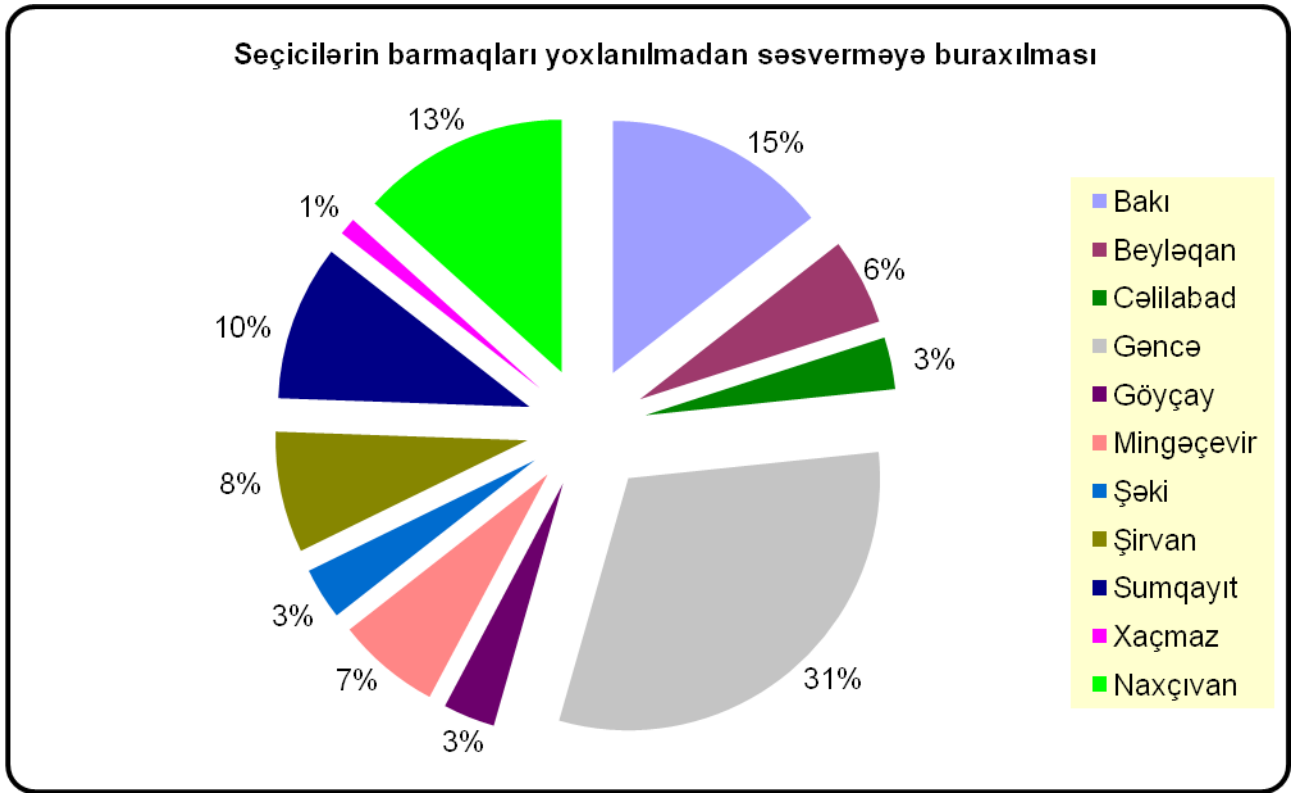
Sıra sayı	Bölgə müşahidə zonası	Seçki Dairələrinin sıra sayı
1	Naxçıvan	1-7 saylı seçki dairələri
2	Bakı	8 – 36 saylı seçki dairələri 118 saylı Ağdam şəhər seçki dairəsi 120 saylı Cəbrayıl-Qubadlı seçki dairəsi 121 saylı Laçın seçki dairəsi 123 saylı Kəlbəcər seçki dairəsi 124 saylı Şuşa-Füzuli-Xocalı-Xocavənd seçki dairəsi 125 saylı Zəngilan –Qubadlı seçki dairəsi
3	Gəncə	37 – 40 saylı seçki dairələri 96 – 108 saylı seçki dairələri 121 saylı Laçın seçki dairəsi 122 saylı Xankəndi seçki dairəsi 123 saylı Kəlbəcər seçki dairəsi 124 saylı Şuşa-Füzuli-Xocalı-Xocavənd seçki dairəsi 125 saylı Zəngilan –Qubadlı seçki dairəsi
4	Sumqayıt	41 – 45 saylı seçki dairələri 50 saylı Qobustan –Xızı –Quba 84 saylı Füzuli seçki dairəsi 119 saylı Ağdam kənd seçki dairəsi 120 saylı Cəbrayıl-Qubadlı seçki dairəsi 121 saylı Laçın seçki dairəsi 123 saylı Kəlbəcər seçki dairəsi 125 saylı Zəngilan –Qubadlı seçki dairəsi
5	Mingəcevir	47 – 49 saylı seçki dairələri 93 – 95 saylı seçki dairələri 97 saylı Goranboy-Ağdam-Tərtər 83 saylı Ağcabədi-Ağdam seçki dairəsi 118 saylı Ağdam şəhər seçki dairəsi 119 saylı Ağdam kənd seçki dairəsi 121 saylı Laçın seçki dairəsi 123 saylı Kəlbəcər seçki dairəsi
6	Xaçmaz	50 – 56 saylı seçki dairələri
7	Şirvan	46 saylı Şirvan seçki dairəsi 57 – 65 saylı seçki dairələri 83 saylı Ağcabədi-Ağdam seçki dairəsi

		84 saylı Füzuli seçki dairəsi
		121 saylı Laçın seçki dairəsi
		124 saylı Şuşa-Füzuli-Xocalı-Xocavənd seçki dairəsi
8	Beyləqan	79 – 82 saylı seçki dairələri
		83 saylı Ağcabədi-Ağdam seçki dairəsi
		84 saylı Füzuli seçki dairəsi
9	Göyçay	85 – 92 saylı seçki dairələri
		120 saylı Cəbrayıl-Qubadlı seçki dairəsi
		121 saylı Laçın seçki dairəsi
10	Şəki	109 – 117 saylı seçki dairələri
		123 saylı Kəlbəcər seçki dairəsi

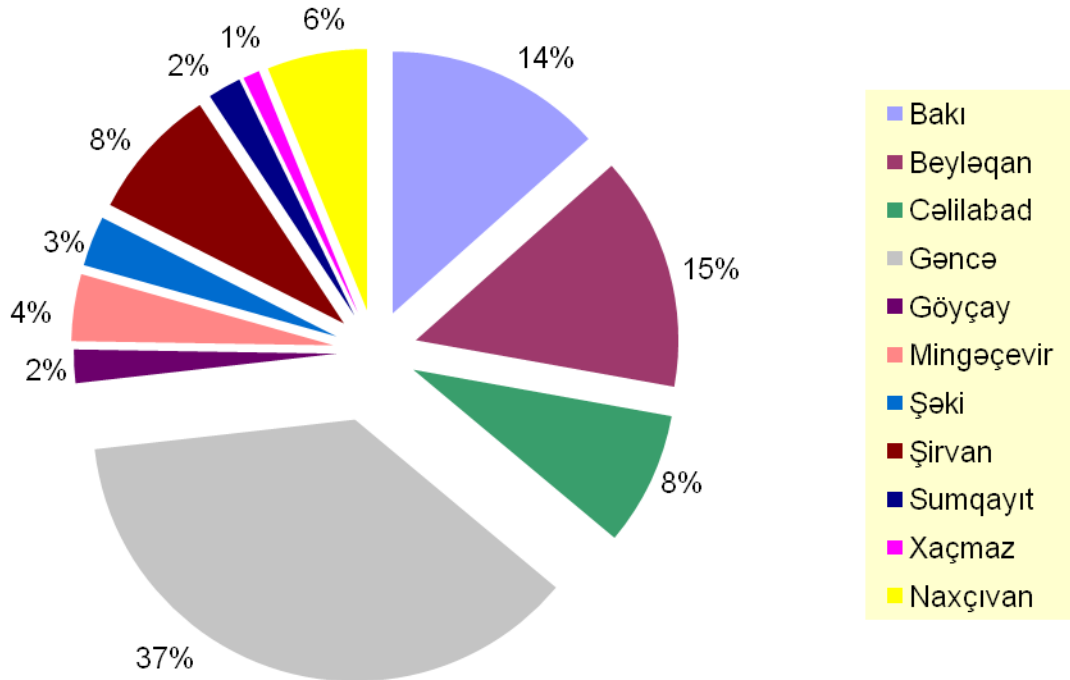
Qeyd: Məcburi köçkün olan seçicilərin qeydiyyatda olduqları seçki dairələrinə daxil olan seçki məntəqələri 6 müşahidə zonası arasında bölünüb.

Səsvermə prosesi üzrə qanun pozuntularının Bölgə Müşahidə Zonaları üzrə
TƏSNİFATI

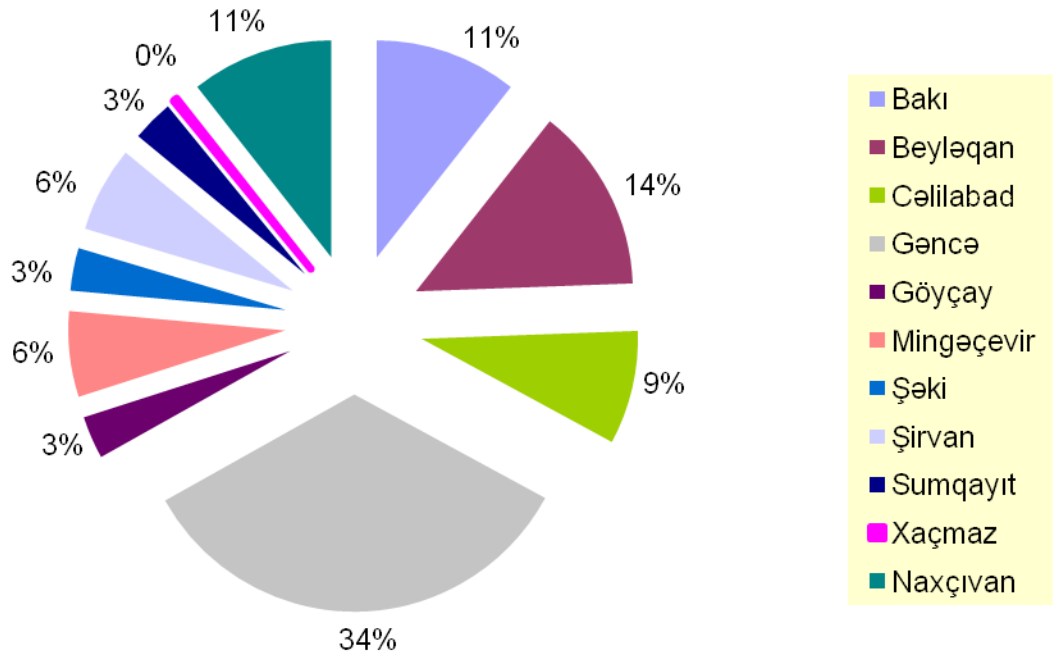
Suallara uyğun diaqramlar

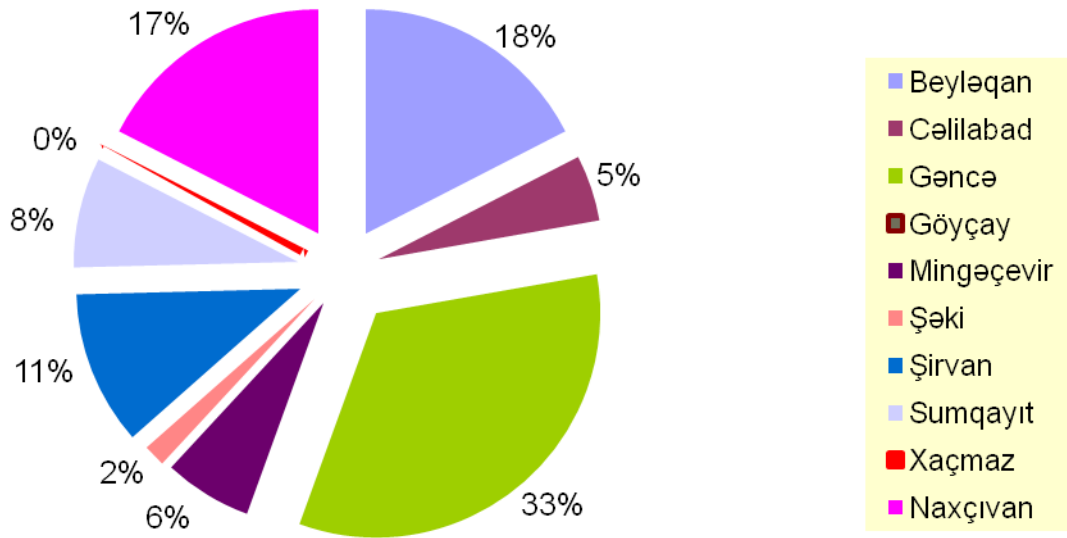
Səsvərmənin gizliliyinin pozulması

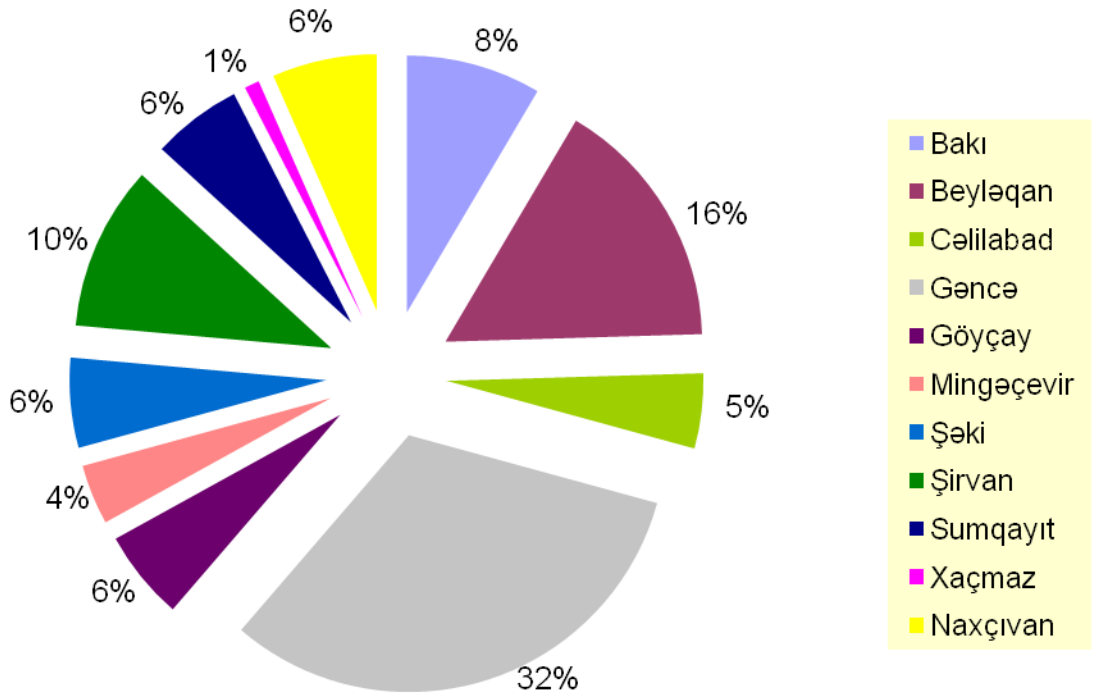
Bir şəxsin bir-neçə dəfə səsvərməsi halları (bir şəxs eyni məntəqədə bir-neçə dəfə səs verir, başqasının əvəzindən səs verir)

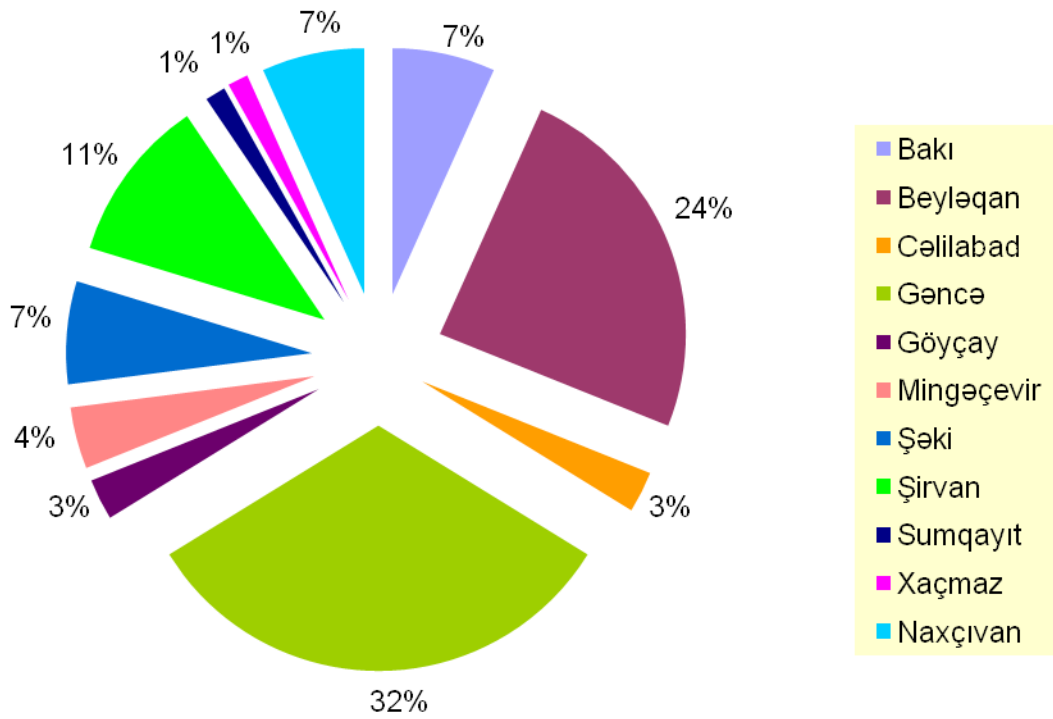
Topa bülletenlərin seçki qutusunda atılması

Seçicilərin qrup halında səsverməyə gətirilməsi

Seçicilərin hər hansı bir namizədin xeyrinə səs verməyə təhrik ediməsi

Səslərin sayılması prosesi üzrə qanun pozuntularının Bölgə Müşahidə Zonaları üzrə TƏSNİFATI

Suallara uyğun diaqramlar

